

PAPER DETAILS

TITLE: ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ SONRASI TÜRK ULUSAL BASININDA KEMALİZM YORUMLARI

AUTHORS: Cengiz AKSEKI

PAGES: 760-789

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/514427>

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ SONRASI TÜRK ULUSAL BASININDA KEMALİZM YORUMLARI

COMMENTS ON KEMALISM IN THE TURKISH NATIONAL PRESS AFTER ATATURK'S DEATH

Cengiz AKSEKİ *

AKSEKİ, Cengiz, (2018), "Atatürk'ün Ölümü Sonrası Türk Ulusal Basınında Kemalizm Yorumları", Belgi Dergisi, C.2, S.16, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Yaz 2018/II, ss. 760 – 789.

Öz

Bu çalışmada, Atatürk'ün vefatı sonrasında Türk ulusal basınında yer almış makale ve haberlerin içerdiği Kemalizm yorumları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu makale ve haberlerde, bazen Türk İnkılâbının gelişimi, başarıları ve hedefleri, bazen de Atatürk'ün kişiliği ve çalışmalarına yer verilmiştir. Türk İnkılâbını Türkiye'nin ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Kemalizm ise Türk İnkılâbını halka açıklama ihtiyacından doğmuştur. Dönemin yazarları, farklı Kemalizm yorumları yapmakla birlikte sıklıkla demokrasi, milliyetçilik ve kalkınma ile ilgili kavramları kullanmışlardır. .

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türk ulusal basını, Kemalizm, Atatürk İlkeleri

Abstract

The aim of this study is to evaluate Kemalism interpretations represented in Turkish national press after the death of Atatürk. In these articles, sometimes Turkish Revolution's progress, success and goals were given place and sometimes Atatürk's personality and works were given place. The necessities of Turkey have brought out the Turkish Revolution, on the otherhand Kemalism has been created to make a statement to Turkish people about the revolution. Although the authors of that period made Kemalism interpretations differently, they frequently used similar concepts such as democracy, nationalism, and development.

Keywords: Atatürk, Turkish national press, Kemalism, Atatürk's Principles

A-Giriş

1938'de Türk ulusal basını, sayfalarını önemli ölçüde yaklaştırmakta olan yeni bir savaş öncesinde Avrupa devletleri arasındaki gerilim haberlerine ayırmıştır. Türkiye açısından bu dönemde diğer önemli olay Hatay'da Milletler Cemiyeti gözetiminde yapılacak olan seçimlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 yılı sonlarında fark edilmiş bulunan hastalığına ilişkin ise Türk ulusal basını uzunca bir süre sessiz kalmıştır. Atatürk'ün hastalığı kamuoyundan gizlenemeyecek hale geldikten sonra, 18 Ekim 1938'den itibaren bütün ulusal gazetelerde Atatürk'ün hastalığına¹ ilişkin ilk resmi raporlar yayınlanmaya başlamıştır.

1*Öğretim Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Kınıklı Yerleşkesi, Denizli, cakseki@pau.edu.tr, (orcid.org/0000-0003-2851-804X)

Atatürk'ün hastalığının son evresi için bakınız: Mithat Aydın, "Atatürk'ün Son Hastalığı", *Belgi Dergisi*, 2016, Sayı: 12, ss.176-201.

Atatürk'ün katılamaması nedeniyle, 29 Ekim'de kutlamalar buruk geçmekle birlikte, ulusal basın Cumhuriyetin ilk on beş yılının değerlendirilmesine geniş bir yer ayırmıştır. 12 gün sonra Atatürk vefat etmiş, Türkiye'deki bütün gazeteler, Atatürk'ün vefatının yarattığı derin üzüntüye, cenaze törenine, yabancı basında yer alan haber ve makalelerin çevirilerine geniş yer vererek, Türk milletinin büyük teessürüne ortak olmuşlardır. Hemen her gazetede köşe yazarları günlerce Atatürk ve Türk inkılâbı hakkında değerlendirmeler yapmışlardır.

Bu çalışmanın konusu, vefatından sonraki günlerde Atatürk'ün hayatı, askerî ve siyasî başarıları, söylevleri yanında, hatıraların ve köşe yazılarının toplamından oluşan Atatürk nekrolojisindeki Kemalizm'dir. Ayrıca, Atatürk'ün vefatından önceki on iki günlük dönemde ulusal basında çıkan bazı yazılar da içerikleriyle yapacağı katkı nedeniyle çalışmaya eklenmiştir. Türk ulusal basınında yer alan Kemalizm yorumları, Kemalizm'i yaratan tarihsel arka plan, iki dünya savaşı arası dönemin uluslararası koşulları da göz önüne alınarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Fakat, Kemalizm'in bir ideoloji, doktrin, fikir hareketi, modernleşme programı olup olmadığı ya da jakoben, pozitivist, aydınlanma kavramlarıyla ilişkisini doğrudan sorgulamak hedeflenmemiş, yalnızca dönemin kalemlerinin bu konuya bakışları çerçevesinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

1938'de Türk ulusal basınında Ulus, Cumhuriyet, Tan, Kurun, Akşam, Son Posta, Son Telgraf ve Yeni Sabah gazeteleri öne çıkmaktadır. Bu gazetelerde, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa, Yunus Nadi, Ahmet Şükrü Esmer, Turhan Tan, Asım Us, Burhan Belge, M. Şekip Tunç, Kazım Nami Duruköşe yazılarıyla ve yaptıkları Kemalizm yorumlarıyla öne çıkan yazarlardır². Köşe yazarlarının eğitimleri, siyasal eğilimleri ve iktidarla ilişkileri farklı olmakla birlikte, hiçbirisi Kemalizm konusuna duyarsız kalmamışlardır. Keza bu çalışma söz konusu yazarların Atatürk'ün vefatı üzerine yazdıklarına dayanmaktadır. Bir bütün olarak bakıldığında bu yazılarda, doğrudan Kemalizm'i izah etme çabası, Atatürk için yapılan diktatörlük eleştirisine cevap, demokrasi zeminine oturtulan yeni rejimin izahı, modernleşme ve kalkınma kavramları ana çerçeveyi oluşturmaktadır. Ayrıca, milliyetçilik, laiklik, devlet, parti, eğitim kavramları ve halkın Türk devrimini benimsediği, Türk devriminin başka uluslar için de önemli olduğu anlayışı sıklıkla vurgulanmıştır. Konunun genişliği dolayısıyla çalışma, yazarların Kemalizm'e verdikleri anlam, Kemalizm - demokrasi ve Kemalizm - kalkınma ilişkisini açıklama çabalarıyla sınırlı tutulmuştur.

B-Kemalizm Nedir?

1934'te çıkarılan 2525 numaralı kanun ile TBMM tarafından, Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk soyadı verilmiş olmakla birlikte, Atatürkçülük teriminin ortaya çıkışı çok daha sonraki yıllara tekabül etmektedir. Atatürk'ün ölümünden sonra yayınlanan ve bu çalışmada başvurulmuş gazetelerde, Atatürkçülük terimine rastlanılmamıştır. Gazetelerde karşılaşılan Atatürkçülük terimine benzeyen tek sözcük "Atatürklük"tür. 11 Kasım 1938'de Kurun gazetesinde Hikmet Münir, "İstanbul'un Dün Döktüğü Gözyaşı" başlıklı yazısını "Atatürk öldüyse, Atatürklük yaşıyor" cümlesiyle bitirmiştir³. Ulusal basında, Atatürkçülük terimini Cumhuriyet gazetesinde ilk kez Falih Rıfkı Atay'ın, 1944'te⁴ kullanmış olduğunu söyleyebilirsek de diğer gazetelerde yapılacak bir çalışma bu tarihi daha erkene çekebilir.

2 Bu tarihte, Millî Mücadele'yi baştan beri destekleyen Ruşen Eşref Ünaydın, Atina'da, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Prag'ta Büyükelçi olarak görevlidirler. Bilal Şimşir, *10 Kasım Günlüğü*, Ankara, 2014, s.127-129.

3 Hikmet Münir, "İstanbul'un Dün Döktüğü Gözyaşı", *Kurun*, 11 Kasım 1938.

4 *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1944. (Cumhuriyet gazetesinin sanal arşivindeki arama, erişim tarihi: 17.02.2018.)

Atatürk hayatta iken, “Kemalizm”⁵, “Kemalizm İnkılâbının Prensipleri”⁶ isimleriyle kitaplar yayınlanmış, CHP Programında Kemalizm’in bir tanımı yapılmış olmasına rağmen, Atatürk hiçbir zaman Kemalizm terimini kullanmamış, bunun yerine “*Türk İnkılâbı*” demeyi tercih etmiştir⁷. Ancak, Atatürk inkılâp sözcüğünü yalnız cumhuriyet sonrasının devrimleri için değil, Türk İstiklâl Harbi’ni de içine alacak şekilde kullanmıştır⁸. Bir anlamda, Atatürk Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesi olan İstiklâl Harbi ile sonraki yılların ‘terakki ve medeniyet’⁹ mücadelesini birbirinden ayrı görmemiştir.

Devrimlerle geçen ilk yedi yıldan sonra yaşanan Menemen olayı Cumhuriyetçi aydınlarda büyük bir hayal kırıklığı ortaya çıkarmıştı¹⁰. Dolayısıyla devrimlerin kök salması için izah edilerek, halkın desteğinin sağlanması gerektiği ve “*vatanseverliğin dinin yerine geçmesini sağlayacak bir ideolojiye ihtiyaç olduğu*” düşünülmüştü. Kemalizm’i üreten bu düşünce olmuştur¹¹. Yine 1930’lu yıllara girildiğinde 1929 ekonomik krizinin etkisiyle demokrasiye olan inanç azalmış¹², faşizm, Nazizm ve komünizm gibi ideolojilere dayanan rejimler, krizden daha az etkilendikleri veya çözüm önerdikleri için kitlelerin gözünde itibar kazanmıştı. Bu ideolojilerin Türkiye için bir örnek oluşturmalarını önleme isteği¹³ de bir ideoloji arayışını güçlendiriyordu¹⁴. Ulusal basında Mustafa Şekib Tunç, 1939’da bile Türk inkılâbının tarihî bir yön kazanması için devletin halk nazarındaki algılanış şeklinin açıklanması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre bu noktada aydınlara düşen görev, siyaseti bir bütün halinde anlamlandırarak “şuurlaştırmak” ve halkın iradesi olabilecek bir hale getirmektir¹⁵. Atatürk’ün vefatından sonraki yazılarında bir “Kemalizm Enstitüsü”

5 *Kemalizm* isimli ilk kitap 1936’da Tekin Alp tarafından yazılmıştır. Mehmet Özden, “Atatürk Döneminde Kemalist Metinler: A’râfda Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm (1936)”, *Bilgi*, Yaz / 2005, sayı 34, ss.45-81.

6 M. Saffet Engin, *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul. İlk iki cildi 1938, III. cildi 1939’da yayınlanmıştır. III. Cildin önsözünde kitabın Atatürk tarafından tasvip ve takdir edildiği belirtilmiştir.

7 Süleyman İnan, “Atatürkçülük (Kemalizm) ve İdeoloji”, *Liberal DüşünceDergisi*, sayı: 36, Ankara, 2004, ss.109-116.

8 Mustafa Kemal Paşa, henüz saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı dışında hiçbir inkılâbın yapılmadığı 5 Şubat 1924’te, “*Büyük, mühim bir inkılâp oldu. Bu inkılâp milletin selameti namına, hak namına yapıldı. Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek sayesinde düşman ordularını imha etti. Vatani istilâdan kurtardı*” demektedir. “İzmir’de Gazetecilerle Konuşma”, 5 Şubat 1924, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, TTK Basımevi, 1997, s.170. Yine 11 Ocak 1925’te Konya’da “*“...Türk inkılâbını yapan bugünkü Türk ordusu...”* cümlesinde görüldüğü gibi inkılâptan burada da kastedilen Türk İstiklâl Harbi’dir. Ayrıca, Polis Enstitüsü’nde Vasfi Raşit Seviğ’in “Kemalizm” konulu konferansında, inkılâpların millî mücadele ile birlikte başladığı ifade edilmektedir. Ulus, 4 Aralık 1938.

9 “Terakki” ve “medeniyet” kavramları *Onuncu Yıl Nutku*’nda “*Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda...*” şeklinde ifade edilmiştir.

10 Yakup Kadri, “*sanki bu ülkede yıllarca hiçbir şey olmadı, sanki... Radikal reformlarımızla ilgili bir düşünce bu ülkede herhangi bir şeyi değiştirmedir*” demek gerektiğini duymuştur. Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul 2009, s.78.

11 Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul 2007, s.108-109.

12 1930’lu yılların yurttaşı için, Avrupa’daki siyasal rejimlerin ve liderlerin algılanış şekline ilişkin yapılan şu değerlendirme anlamlıdır: “Karizmatik liderler, plebisiter diktatörler, duçeler, führerler, ‘halkla şef arasında elektrik akımları’na ilişkin kuramların... Avrupa siyasal ve toplumsal düşüncesini kasıp kavurduğu bir çağda... yurttaşın ussallığına ve parlamentonun etkinliğine olan inanç zayıflamakta... liderlerin gerekliliğine olan inanç artmaktaydı.” Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, İstanbul 1989, s.96.

13 1935 tarihli CHP Programı’nda “*Partimiz, vatandaşların. Türkün derin tarihini bilmesine üsnomal [fevkalâde] bir önem verir. Bu bilgi Türkün kapasite ve enerjisini, nefesine güven duygularını ve ulusal varlığı zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz dayanımını besleyen kutsal bir evindir [programın sonuna eklenen küçük sözlükte evin sözcüğünün anlamı cevher olarak verilmiştir]*” denilmektedir. *CHP Programı*, Ankara, Mayıs 1935, s.35.

14 Süleyman İnan, a.g.m.

15 M. Şekib Tunç, “İdeolojimiz ve İdeolojiler”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1939. Şekib Tunç toplumlar için ideolojinin neden ihtiyaç olduğunu şu şekilde açıklamıştır: “*Cemiyetler içinde taazzuv eden ve cemiyeti dahilde ve haricde siyasî bir birlik olarak temsil eden devleti sadece haricî ve dahilî asayişin bir gözcüsü gibi mi, yoksa hududsuz vazifelerle mükellef olan ideal bir gayenin en müessir ve yüksek bir aleti gibi mi tasavvur ediyoruz? Halk, inkılâb, millet ve sair siyasî ve içtimai bütün mefhumlarımızda da gayeye müteveccih bir bilik ve açıklık lâzımdır, ta ki hareketlerimiz tarihî olabilecek bir istikamet alsın. Aksi takdirde kör bir ampirizm içinde anarşik faaliyetlerde bocalamak tehlikesi vardır. Vakıa aydın fikir, acık mefhum her şey olmamakla beraber düşünce ve iradenin önünü aydınlatacak, ileriye gösterecek ışıklardır. Eğer insiyakları aşan, zekâ ve düşüncesi ile medeniyetler kuran,*

kurulmasını öneren Yunus Nadi de bu sayede “Kemalist rejimin ideolojisini tebellür”¹⁶ ettirmenin mümkün olacağını ifade etmiştir.

Kemalizm’i bir ideoloji haline getirme çabaları, CHP içinde bile birbirinden oldukça farklı içeriklerin üretilmesine¹⁷ yol açmıştır. Bu farklılıklar önemli ölçüde, CHP programının ve Mustafa Kemal’in düşüncelerinin ayrıntılarıyla belirlenmemiş, yalnızca genel bir çerçeve çizilmiş olmasından kaynaklanmıştır¹⁸. Atatürk’ün kuramsal bir çerçeveye kendini ve Türk devrimini sınırlamadan, duruma göre esneyen bir yöntemden yana olması, kendi hareket sahasının da geniş olmasını sağlamıştır.

21 Kasım günü Ankara’da Atatürk’ün uluslararası cenaze töreni vardır. Kazım Nami Duru, aynı gün yayınladığı yazısında, Atatürk’ün Türkiye’ye bıraktığı mirasın “*Türk milletini ebediyete kadar kudretle, şehametle [zekâ ve akıllılıkla beraber olan cesaret, yiğitlik], medeniyetle götürmeğe yarıyacak olan Kemalizm*”¹⁹ olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre “*Kemalizm, sosyal ve siyasal bir felsefe*” olup; bu felsefenin esasları, CHP’nin anayasaya da konulmuş bulunan altı prensibinde ve Atatürk’ün TBMM’de, kongrelerde, toplantılarda, gezilerde, ziyafetlerde söylediği sözlerinde bulunmaktadır. Atatürk’ün fikirlerinde medeniyet kavramına yapılan göndermeler²⁰ hatırlanırsa, Kemalizm’in medeniyete götürmeye yarayan akılcı yol sayılması isabetlidir.

Yine 21 Kasım 1938’de, Ulus gazetesinde Nasuhi Baydar, Atatürk’ün cenazesinin başucunda yakılmış altı meşaleye gönderme yaptığı yazısında²¹, altı ilkeyi Atatürk’ün Türkiye’ye gösterdiği hedefler kabul etmektedir. Yazara göre, Türk milletinin karakterini en iyi bilen Atatürk, “*O’nun karakterine en uygun devlet şekli*” de göstermiştir. Bu yazıda en dikkat çekici nokta Milliyetçilik ilkesiyle Kemalizm’in eş anlamlı olduğunun ifade edilmesidir. Türk milleti, Mondros Mütarekesi’nden sonraki on beş yıllık döneme, hem kurtuluşunu sağlayan İstiklal Harbi’ni, hem de modernleşmesini sağlayan bir inkılâplar dönemini sığdırmıştır. Milliyetçilik ve Kemalizm’in eş anlamlı sayılması bu iki dönemin bir bütün olarak algılanmasından kaynaklanmış olabilir. Aynı şekilde, TBMM’de Atatürk’ün vefatı nedeniyle yapılan özel oturumda konuşan Kütahya Milletvekili Naşit Uluğ’un sözlerinde de bu anlayışı görmek mümkündür: “*Halk kütlelerini kölelikten kurtaran, şerefe, haysiyete ve fazilete istinat eden cumhuriyet, teadsız rejim, şark dünyasında vicdanların hürriyetine ve hür tefekküre dayanan Kemalizm ebediyen yaşayacaktır*”²². Naşit Uluğ’un konuşması duygusal bir kürsü konuşması sayılabilirse de bağımsızlık,

tarih yapan bir mahlûk olmasaydık fikir ve mefhum doğruluğuna ihtiyacımız da olmazdı. Yalnız insiyaklarımızla hareket ettiğimizi farzetsek bile bunları fikir ve mefhumlarla da aydınlatmak itiyadında olduğumuz için düşüncemizin bu zarurî muhtevalarına herhalde bir çekidüzen vermek mecburiyetindeyiz. İdeoloji ihtiyacı da buradan gelmektedir.”

16 Yunus Nadi, “Kemalist Türkiyenin Kemalizm Enstitüsü”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938.

17 Hakkı Uyar, “Resmî İdeoloji ya da Resmî İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi”, *Toplum ve Bilim*, 1997, s.74, ss. 181-192.

Ömer Turan, “Emperyalizm Karşıtlığı ve Kemalizm: Tek-Parti Döneminde “Europacentrisme’in Tasfiyesi” ve “İktibasçı İnkılâb” Tartışmaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 (Güz 2014), s. 81-104.

18 Hakkı Uyar, a.g.m.

19 Kazım Nami Duru, “Atatürk ve Kültürümüz”, *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.

20 Atatürk’ün fikirlerini tematik tasnif eden Utkan Kocatürk’ün çalışmasında, “uygarlık ve çağdaşlaşma” başlığına sekiz sayfa ayrılmış olmakla birlikte, Atatürk’ün çeşitli vesilelerle söylediği sözler arasında onlarca kez medeniyet vurgusu yaptığı görülmektedir. Atatürk’ün sözcüğe yüklediği anlamın kuvvetini göstermesi açısından şu iki örnek özellikle dikkat çekmektedir: “*Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde ileri değil, geriye bakmak bilgisizliği ve ihtiyatsızlığı gösterenler, umumî medeniyetin coşkun seli altında boğulmaya mahkûmdurlar.*”, “*Medeniyet yolunda muvaffakiyet, yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, iktisadî hayatta, ilim ve fen sahasında muvaffak olmak için yegâne gelişme ve ilerleme yolu budur.*” Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1999. S.79-80.

21 N. Baydar, “6 Meşale”, *Ulus*, 21 Kasım 1938.

22 “Kamutay’da Atatürk Günü”, *Ulus*, 15 Kasım 1938.

millî egemenlik, sınıfsız, çatışmasız rejim, vicdanlara ve düşünceye özgürlük gibi Türk inkılâbının öne çıkan kavramlarını da içermekte, Kemalizm'in toplumsal, siyasal, düşünsel alanlarda yarattığı geniş çaplı değişime vurgu yapmaktadır. Keza, 1935'te kapanan Kadro dergisinin yazarlarından²³ Burhan Belge'ye göre de Kemalizm; kültür, ekonomi, politikayı kapsayan “*bir yaradılış ve yeniden doğuş hâdisesidir*”²⁴. Günümüzde olduğu gibi, o yıllardaki yorumlarda da Kemalizm'in bir “topyekûn değişim”²⁵ hareketi olarak kabul edildiği görülmektedir. Türk devriminin topyekûn bir modernleşme hareketi olduğu Batı dünyasında da kabul görmüştür. Fransız yazar Florian Delhorbe'ye göre, Türkiye'deki yeni zihniyet bütün “*maarif, adliye, ziraat, endüstri ve ticaret sahalarında ıslahat*” yapmıştır. Bu ıslahatın üç ortak yanı vardır. “*Bunlar radikal, millî ve bünyevîdirler.*” Batıda denenmiş yeni ilkelere esinlenmiş oldukları için radikaldirler. Sınıf ayrımı gözetmeden ülkenin tamamını amaçladığı için millîdirler. Birbiriyle ilişkili olduğu için de bünyevîdirler²⁶. Milletvekili Naşit Uluğ, köşe yazarı Burhan Belge ve Batılı bir yazar Florian Delhorbe Kemalizm'in Türkiye için her alanda, köklü, millî, yapısal bir modernleşme olduğunda birleşmiş görünmektedirler.

Bu dönemde Türk ulusal basınında Kemalizm'i açıklamaya çalışan yazarların başında Peyami Safa gelmektedir. Peyami Safa, 6 Ağustos 1938'den itibaren Cumhuriyet gazetesinde “Türk İnkılâbına Bakışlar” ismiyle bir dizi makale yayınlamaya başlamıştır. Bu tefrika Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce tamamlanmıştır²⁷. Peyami Safa'nın 10 Kasım 1938'den sonra yazdıkları önemli ölçüde bu tefrika üzerine kurulmuştur. Peyami, Atatürk'ün ölümünden sonra yazdıklarında da Kemalizm'in millî zaruretlere göre ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ayrıca Atatürk'ün farklı sistemlerin makul taraflarının terkinin karşısında olmadığını savunmaktadır. Ancak Peyami Safa'ya göre Kemalizm, bu türden bir terkinin de içermekle birlikte onu aşan “orijinal ve amelî bir görüş” etkisi yaratmıştır. Çünkü Atatürk için bütün nazariyelerden ve nazariyecilerden önce “hayat”²⁸ vardır. Keza Peyami Safa, “Türk İnkılâbına Bakışlar” adlı yazı dizisi içinde yer alan “İnkılâp, Hayat ve İdeal” başlıklı makalesinde, Türk İnkılâbı'nın hiçbir kitapta yeri olmadığını, eğer öyle bir kitap varsa onun “canlı bir tarih” ve “hayatın ta kendisi”²⁹ olduğunu savunmuştur. Aynı değerlendirme Fransa'nın Le Mois mecmuasında Atatürk'ün ölümünden bir iki gün³⁰ önce yayınlanmış bir makalede de yer almıştır. Bu makalede, “gelenek” ve “ilerleme” kavramlarının entelektüellerde soyut düşünceler ve sistemler derekesine düşme tehlikesi yarattığı ifade edilmiştir. Yazar, kütüphanelerden çıkmayan Lenin'in, bunu yaşarken, Atatürk'ün bu bedbahtlığa uğramadığını açıklamıştır³¹. Bu değerlendirmenin gerekçesini bilmemekle birlikte, devletçiliğin Sovyet Rusya'da tamamen ideolojik bir gerekçe ile Türkiye'de ise yalnızca zarurettten uygulanmış olmasına bakarak isabetli bir değerlendirme yapılmış olduğunu söylemek mümkündür.

23 Temuçin Faik Ertan, “Kadro Dergisi Niçin Kapatıldı?”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 4, Ocak 2003, ss.19-34.

24 Burhan Belge, “İnsan ve Kültür”, *Ulus*, 6 Aralık 1938.

25 Halil İnalçık, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, İstanbul, 2007, s.39-40.

26 Florian Delhorbe, “Kemalizm”, *Ulus*, 14 Kasım 1938.

27 1938'de kitap olarak basılan *Türk İnkılâbına Bakışlar*'ın ikinci baskısı 1959'da yapıldığında, Peyami Safa önsözde “*O devre mahsus yazı disiplini, eserin Kemalizm'e, altı oka, tarih ve dil anlayışına ait son fasıllarında resmî teze uymak zoruyla muharririn düşünce hürriyetinden bazı kısıtlamalara katlanmasını zarurî kılıyordu*” açıklamasını koymuştur. İkinci baskıda bazı bölümlerin başlıklarını değiştirmiştir, bazı bölümleri ise tamamen kitaptan çıkarmıştır. Beşir Ayvazoğlu'na göre, Peyami “kitapta sadece bir Kemalist ve Halk Partisi ideoloğu olarak görünüyör olmaktan rahatsızdı.” Beşir Ayvazoğlu, *Peyami Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, İstanbul, 1998, s.333.

28 Peyami Safa, “Nazariyeler karşısında Atatürk”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938.

29 Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara 1996, s.117.

30 Makalenin başına konulan ibarede ‘bir iki gün evvel Fransa'nın en mühim mecmualarından biri olan Le Mois'te yayınlandığı belirtilmiştir.

31 Florian Delhorbe, a.g.m.

Peyami Safa, Kemalizm'in ideolojik gerekçelerden değil, Türkiye'nin gerçeklerinden, hayatın akışından beslendiğini açıklamaya özel bir önem vermiş görünmektedir. İdeolojilerden değil, gerçeklerden yola çıkılmasını sağlayan da Atatürk olmuştur. Peyami Safa, "Nazariyeler Karşısında Atatürk"³² başlıklı makalesinde, Atatürk'ün ideolojilerden uzak olma tarafını açıklamaya çalışmıştır. İdeolojilerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaçağın inanç savaşlarını hatırlatacak düzeyde bir kavgaya tutuştuklarını ifade eden Peyami Safa, Atatürk'ün bu kargaşa ortamında kurduğu Türkiye'yi, yabancı çizmelerinden olduğu kadar yabancı ideolojilerin istilasından da koruyabildiğini savunmuştur. Peyami Safa, Avrupa'daki bütün siyasetçilerin bir ideolojiyle hayata baktıkları halde, Atatürk'ün on dokuz yıldan beri, hiçbir Avrupa ideolojine işaret etmediğini gerçekçi bir çerçevede savunmuştur. Atatürk'ün zaman zaman yalnız demokrasi, milliyetçilik ve halkçılıktan söz ettiğini belirten Peyami Safa'ya göre bunlar Avrupa ideolojilerinden hiçbir etki taşımamaktadır. Atatürk'ün halkçılık ve milliyetçilikten maksadı halkın ve milletin gerçek çıkarlarını korumaktan başka bir şey değildir. Peyami Safa dönemin pek çok yazarında görüldüğü gibi Kemalizm'i Atatürk'ün kişiliği üzerinden anlatmıştır. Kemalizm'in gerçekçiliğini ortaya koymak için yine Atatürk'ün fikir dünyasına gönderme yapar: Atatürk milleti nazariyelerin yönetemeyeceğine inanmıştır. Çünkü ona göre, Atatürk'ün *"büyük tecrübeler içinde pişen dehası, hesap ve tahmin sistemleriyle gerçeklik ve hayat arasındaki farkları dünyanın bütün şeflerinden evvel ve fazla idrak etmişti."* Peyami Safa'nın bu saptamasına Celal Bayar da katılmıştır. Bayar'a göre Atatürk "sistemci" değildir, hatta sistemlere alerji duymaktadır, "çünkü sistemlerde 'her şeyi tek sebebe bağlamak' hastalığı vardır"³³. Peyami, kadın konusunu ele aldığı başka bir yazısında da Atatürk'ün milletin ihtiyaçlarını Batı nazariyelerinin gözlüğüyle değil, kendi sezişi ve görüşüyle belirlediğini³⁴ ifade etmiştir.

Atatürk'ün hareket tarzının temelinde kuramlar, ideolojiler değil ülke gerçekleri, Türkiye'nin modernleşme ihtiyacı olduğunu savunanlar, Peyami Safa ve Celal Bayar'la sınırlı değildir³⁵. Hüseyin Cahit Yalçın da Atatürk, Türk milletin *"ihtiyacı ile yekvücut olmuştu. Ahval ve şeraitin icapları onda teşahhus etmişti [kişilik bulmuştu]"*³⁶ derken aynı noktayı vurgulamıştır. Ulusal basında yer alan yabancılara ait değerlendirmelerde de Türk yazarların tespitlerinin paylaşıldığı görülmektedir. Fransız gazeteci Maurice Pernot da Atatürk devrimlerinin Türkiye'yi kendi ihtiyaçlarına uygun modern bir devlet haline getirmek için yapıldığını³⁷ yazmıştır. Fransa'nın eski Ankara Büyükelçisi ise, *"fikirlerinde idealistti, fakat hülyalarının onlara çizdiği hudutları aşmasına müsaade etmezdi"*³⁸ derken, inkılâbın Türkiye'yi nasıl değiştirdiğine bakarak Atatürk'ün hayallerle değil, gerçeklerle yola çıktığını ifade etmiştir. Atatürk'ün gerçekçi olduğunun düşünülmesi, *"Cumhuriyetçi, halkçı, inkılâpçı, lâik, devletçi ve milliyetçi"* nitelikleri içeren bir Türk devletinin Türk milletin ihtiyaçlarına ve kalkınmasına en uygun olan devlet³⁹ modeli olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bu bir anlamda, Osmanlı Devleti'nin son kırk yılında "Türkiye

32 Peyami Safa, "Nazariyeler karşısında Atatürk", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938.

33 Celal Bayar, *Atatürk Gibi Düşünmek*, İstanbul 2009, s.39-41. Bayar'a göre, Atatürk'ün, her olayı kendi kanunları içinde inceleyip ayrıştırıy bütünde, bütünü ayrıntıda gören bu düşünce biçimine "Atatürk metodolojisi" denilmektedir.

34 Peyami Safa, "Onun Sözleri Üstünde:2 Atatürk ve Kadınlık", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1938.

35 Bazı yazarlar da harf inkılâbı, saltanatın kaldırılması ya da hukuk inkılâbı gibi bir konu üzerinden giderek inkılâpların ihtiyaçtan kaynaklandığını anlatmaya çalışmışlardır. Örneğin New York Herald Tribune'den alınarak tercüme edilmiş, "Kemal Atatürk ve Onun Eseri" başlıklı yazısı. *Kurun*, 13 Kasım 1938.

36 "Türk münevverlerinin Atatürk hakkındaki hisleri", *Akşam*, 12 Kasım 1938.

37 Maurice Pernot, "Kemal Atatürk'ten sonra Kemalist inkılâb", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938. Pernot, Atatürk'le görüşen ve "La Question Turque" isimli bir kitap yazan gazetecidir.

38 *Ulus*, 16 Kasım 1938.

39 A.Ş.Esmer, "Ebedi Atatürk", *Ulus*, 22 Kasım 1938.

Nasil Kurtarılabilir?"⁴⁰ ismiyle kitaplar yazan aydınların nazarındaki tartışmanın sona ermesi demektir. Türkiye'de aydınların hasretini çektikleri kalkınma modelinin Kemalizm olduğu anlaşılmıştır. Peyami Safa'nın, Osmanlının son dönemindeki düşünce akımlarının artık yeniden yorumlanması gerektiği⁴¹ anlayışı ve Şevket Süreyya Aydemir'in Türkçülük, Turancılık ve Sosyalizm'den sonra Türkiye için en uygun modelin Kemalizm⁴² olduğuna karar vermesi aynı çerçevede düşünülebilir.

C-İlkeler

Atatürk nekrolojisinde Kemalizm'i açıklamaya yönelik metinlere altı ilkenin değerlendirilmesi eşlik etmektedir. İlkeleri tek tek açıklamaya çalışan yazarların yanında, altı ilkenin genel bir değerlendirmesini yapmaya çalışanlar da görülmektedir. Kurun'da Sadri Ertem, sonraki yıllarda da çok vurgulanan bir noktayı, altı ilkenin birbirine bağlı⁴³ olduğu anlayışını öne çıkarmıştır; "*milliyetçilikle inkılâpçılık, lâiklikle devletçilik, halkçılık birbirine bir ruh nizamı ile bağlanmışlardır*"⁴⁴. Yazar Kemalizm'in içerdiği ilkelerin başka ülkelerde kanlı çatışmalar sebebi olmuşken, Atatürk'ün altı ilkeyi birbirine destek yapmasını bildiğini savunmuştur⁴⁵. Bu yorum, altı ilkenin türdeş olmadığı düşüncesinden kaynaklanmış görünmektedir. Yazar'ın bu saptaması Ahmet Taner Kışlalı'nın "*ulusçuluk, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkeleri Fransız Devrimi ve dolayısıyla liberalizmden; devletçilik, halkçılık ve devrimcilik ilkeleri de sosyalizmden esinlendi*"⁴⁶ şeklindeki değerlendirmesine uygunluk göstermektedir.

Altı ilkeyi tek tek açıklamaya çalışan yazarlardan Nasuhi Baydur'a göre, Milliyetçilik ve Kemalizm eşanlamlıdır. Milliyetçilik, Türk milletinin insanlık ailesinin şeref ve itibarını yükseltmek için payına düşenicandan yapmasını ama kimliğini koruması anlamına gelmektedir. Halkçılık, Türkiye'nin bütünlüğünü, demokrat olmayı, bireyler ve zümrelere özel haklar tanımamak, el ele verip vatanın selameti için çalışmak demektir. Yazar, Devletçiliğin, "kuruculuk ve yapıcılık" iradesinden ilham aldığını kabul etmektedir. Lâiklik için, "*din, vicdana taallûk eder; dünya ve devlet işlerine karıştırılmaz. Medeni âleme ayak uydurarak ilerlemek için başlıca şartlardan birinin lâiklik olduğuna inanırız*" ifadesini kullanmaktadır. İnkılâpçılığı ise Türkiye'nin gelişmesini sağlayan dinamik ruhun göstergesi saymaktadır⁴⁷. Nasuhi Baydur'un Milliyetçilik yorumundaki, insanlık ailesi için çalışmak ve 'biz bize benzeriz' ifadesi, Halkçılığın demokrasiyle özdeş sayılması⁴⁸ gibi anlayışlar, sonraki yıllarda ders kitaplarına da girerek tekrar edilmiştir.

Milliyetçilik, Osmanlının son döneminde aydınlar arasında yaygınlaşmış, Balkan Harbi'nin İslamcılık ve Osmanlılığı tasfiye etmesiyle daha da güçlenmiştir. Ardından Millî Mücadele'nin "istiklâl" kavramı temelinde gelişmesi milliyetçiliği bütün vatanseverlerin

40 "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" başlıklı kitap, Batı dünyasında Prens olarak tanınan, II. Abdülhamid'in yeğeni olan ve "teşebbüs-ü şahsi ve adem-i merkezîyet" fikrini savunan Sabahattin Bey'e aittir.

41 Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s.319-320.

42 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul, 1979, s.403. Aydemir'e göre Türkiye'ye benzeyen yarı sömürge ülkelere de örnek olabilecek millî bir fikre ihtiyaç vardır. Böyle bir harekette rehberlik rolü "inkılâpçı, disiplinli, teşkilâtli, milliyetçi bir cumhuriyet partisine düşer.

43 Ayrıca devrimlerin de birbirine bağlı olduğu fikrine de rastlanmaktadır. Örneğin "Atatürk'ün yaptırdığı büyük devrimin bütün safhaları riyaî meseleleri gibi birbirine bağlıdır." G.A., "Dâhî olacak çocuk", *Ulus*, 13 Kasım 1938.

44 Sadri Ertem, "Altı meşalenin aydınlığındaki Dünya", *Kurun*, 21 Kasım 1938.

45 Sadri Ertem, a.g.m., "*Kemalizm, altı kaide üzerine dayanmış bir devirdir, Kemal dünyanın birçok yerlerinde tezatlar ifade eden, kanlı cıdaller vesilesi olan altı mefhumu birbirine destek yapmasını bilmiş ve yeni bir mimarinin ustalığını böylece tamamlamıştır...*

46 Ahmet Taner Kışlalı, *Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği*, Ankara 1993, s.50.

47 N. Baydar, a.g.m.

48 A. Âfetinan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, 2000, s.40.

ortak fikri yapmıştır. Bununla birlikte milliyetçilik, Cumhuriyet döneminde bir taraftan Batı'da Türkler hakkındaki yanlış fikirleri değiştirmek, diğer taraftan ulus kimliğini güçlendirmek için bizzat Atatürk'ün desteklediği dil ve tarih çalışmalarıyla, bir devlet ilkesi haline gelmiştir. Böylece İslâmiyet öncesi Türk tarihi araştırılmış, benimsenen millî tarih anlayışı, okullara da girmiştir.

Ulusal basında, Atatürk'ün vefatının yarattığı derin üzüntüyü ifade eden pek çok yazının ortak noktası, milliyetçilikle ilgili olmasıdır. Bilindiği gibi Türk milleti, yaklaşık on yıl süren ve 1922'de sona eren bir savaşın içinde vatanını kaybetme tehlikesiyle karşılaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadele ile vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tekrar sağlanmış, zaferden sonra Türkiye'nin bir daha Mondros Mütarekesi koşullarına gelmemesi ve güçlü bir devlet olması için büyük bir inkılâp başlamıştı⁴⁹. Türk basınında, Atatürk'ün ölümünden sonra yazılanlar bir ölçüde bu hatıraların hâlâ canlılığını koruması ve kazanılan zafer ve gerçekleşen inkılâbın kıymetini bilinmesiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede, 1923'ten sonraki on beş yılda, Atatürk'ün bir ümmet toplamundan⁵⁰ cumhuriyeti emanet edeceği⁵¹ yeni bir millet yarattığı⁵² sıklıkla ifade edilmiştir. Ayrıca, bu yazılarda Atatürk'ün, Türk milletine bir özgüven⁵³ ve inkılâpları kabul etmesini sağlayacak bir coşku kazandırdığı⁵⁴ en sık vurgulanan hususlardan biri olmuştur.

Gazetelerde yer alan makale ve haberlerin içerdiği milliyetçilik fikirleri üzerinde, Atatürk'ün belirgin etkileri olması şaşırtıcı değildir. 21 Kasım'da Cumhuriyet'in çocuk sayfasında yer verilen ve N. Baydar'ın⁵⁵ da yazılarında işlediği *"Türk milliyetçiliğine göre Türk milleti büyük insanlık ailesinin Yüksek şerefli bir uzvudur. Onun için bütün insanlığı sever millî haysiyet ve menfaatlerine ilişilmedikçe başka milletlere karşı düşmanlık beslemez ve düşman fikirler telkin etmez"*⁵⁶ anlayışı, hem CHP programında⁵⁷, hem de Medeni Bilgiler'de⁵⁸ yer almıştı. Peyami Safa da Atatürk'ün millet anlayışını CHP programı ve Medeni Bilgiler kitabına uygun değerlendirmeye çalışmıştır. Peyami'nin, *"Atatürk'ün yekpare bir millet telâkkisi vardı: Hangi sınıflardan ve zümrelerden mürekkep olursa olsun, millet, müşterek bir temayüle, müşterek bir düşünceye, müşterek bir iradeye sahip, tam*

49 Asım Us'a göre Atatürk, koca bir imparatorluğun ölüsünden, Türk milletini kurtarmıştır. Asım Us, "Cumhuriyetin 15 nci Yılı", *Kurun*, 30 Ekim 1938. O tarihte Türkiye'nin tek üniversitesinin rektörü olan Cemil Bilsel, 13 Kasım 1938'de İstanbul Üniversitesi'nde yapılan törende: Atatürk, "istibdada Boyun eğmeğe alışmamış milletin başına geçerek Ona yeni bir dünya kurdu... tarihte kalacak onun en büyük vasfı 'Büyük Kurtarıcı, Büyük Kurucu' olmasıdır karanlık ve ümitsiz günlerde kurtuluş yolunu gösteren ve bizi ona ulaştıran Atatürk'tür." *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1938, *Kurun*, 13 Kasım 1938.

50 Yaşar Nabi, "Ata ve Millet", *Kurun*, 22 Kasım 1938.

51 Rıza Atılâ, "Atatürk'ü kaybettik, Ebedî Atatürk içimizde ve ruhumuzun derinliğindedir", *Yeni Mersin*, Nakleden: *Ulus*, 20 Kasım 1938.

52 *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1938. İstanbul Üniversitesi'nde yapılan törende Doçent Hıfzı Veldet'in konuşması.

53 Atatürk için 21 Kasım 1938'de bütün ülkede yapılan törenlerde yapılan konuşmalara bu özgüven yansımıştır. Ünye Ortaokulu Türkçe öğretmeni "O, bize... üstün bir ülkü gibi iman verdi" derken, hemen bütün şehirlerde yapılan konuşmalarda Türklük en sık kullanılan kavramlardan biri olmuştur. İsmet Üzen-Yüksel Özgen, *Bir Milletin Atasına Vedası*, Ankara, 2013, s.246.

Yine pek çok konuşmada Atatürk'ün bir millet yarattığı fikrine rastlanmaktadır. Üzen-Özgen, a.g.e., s.195.

54 M. Turhan Tan, "Ata sözleri", *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938. "O daha neler ve neler söylemedi, bize ne vezirler ve ne düsturlar armağan etmedi?... Biz 'bir Türkün dünyaya bedel olduğunu' ondan duyduk ve bu sözün tam bir hakikat ifade ettiğini de gene onun şahsında gördük... 'Türke müspet ve iyi birşey veriniz. Bunu reddetmesine imkân yoktur' diyen de odur. Bunu söylerken bize Cumhuriyeti veriyor, lâik bir idare veriyor, kadın hürriyeti veriyor ve medenî bir ahenk veriyordu. Biz de bütün bu verilen nimetleri şükranla kabul ederek onun sözündeki isabeti ispat ediyorduk. Onun Türk idrakine nakşettiği yükseltici, aydınlatıcı düsturlar saymakla tükenmez" cümleleri dönemin yazarlarının algısını gösteren önemli bir örnektir.

55 N. Baydar, a.g.m.

56 *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.

57 *CHP Programı*, s.7.

58 A. Âfet İnan, a.g.e., s.32.

*bir ünitedir*⁵⁹ yorumu, yine hem CHP programı⁶⁰ hem de Medeni Bilgiler⁶¹ esas alınarak yapılmıştır.

Dönemin basın yazılarında, zaman zaman ırk kavramı kullanılmıştır. Ancak, Atatürk'ün “*yiğit ırkımızın bir sembolü olarak yaşadı*”⁶² şeklindeki ifadesinde anlam bulan “ırk” kavramına ilişkin değerlendirmelere sık rastlanmamıştır. O yıllarda, ırk kavramının “İstiklâl Marşı”nda kullanıldığı gibi millet kavramı karşılığında kullanılmış olmasından dolayı millet kavramı tercih edilmiş olabilir. Oysaki gazetelere de yansıdığı kadarıyla, o yıllarda Doğu ve Batı dünyası⁶³ ırk kavramını yaygın ve rahat bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye’de ırk kavramının belirgin bir şekilde ve güçlü olarak kullanılmaması önemli ölçüde, Atatürk’ün nazarında milliyetçiliğin, “*Türk milletini muasır milletler seviyesine çıkarmak ve Türk milletinin kültür hususiyetlerini muhafaza etmek*”⁶⁴ esasıyla sınırlı tutulmasından kaynaklanmıştır. Keza Mustafa Kemal’in, 1933’te söylediği “*Ne mutlu Türk’üm diyene*” sözünün aslında Batılılardaki ‘barbar, yağmacı Türk’ anlayışına tepki olarak ortaya çıktığı da unutulmamalıdır. Türkiye’deki milliyetçilik, “*...Almanya ve İtalya’nın faşist rejimlerinde revaçta olan doğum, kan veya etniklik fikrine*”⁶⁵ uygun bir milliyetçilik olmamıştır. Sadri Ertem’e göre, bu dönemde Batı Avrupa’da milliyetçilik muhafazakâr iken, Türk milliyetçiliği “*elde ettiği inkılâp eserlerini korumak için inkılâpçı*”⁶⁶ olmuştur. Gerçekten de Atatürk’ün bağımsızlık, kalkınmak, dil ve tarih çalışmaları dışında bir milliyetçi anlayış geliştirmedeği düşünüldüğünde, Sadri Ertem’in yorumu isabetli görünmektedir.

Atatürk ilkelerini değerlendiren ve pozitivist modernleşmeye alternatif bir muhafazakâr modernleşmeyi⁶⁷ savunan aydınlardan, M. Şekib Tunç ise, Türk nasyonalizminin⁶⁸ halkçı bir yol tutarak, on beş yıldır sınıfsız ve çatışmasız bir toplum geliştirmeye çalıştığını, bu sayede ilerlemek, sanayileşmek ve birbiriyle çatışan burjuva ve proleter sınıfın oluşmasına meydan vermemek kararlılığını gösterdiğini⁶⁹ savunmuştur. Yazara göre, bunu başarmak için de devletçi, inkılâpçı ve halkçı olmak gerektiği anlaşılmıştır. Ancak, Kemalizm’in benimsediği devletçilik, halkçılık ve inkılâpçılık, sınıf çatışmaları yaratan liberal kapitalist ülkelerdekine benzemediği gibi, işçi sınıfına proletarya diktatörlüğü altında bir cennet vadeden sosyalist sistemdekine de benzememektedir. Yazar, Türk nasyonalizminin

59 Peyami Safa, “Atatürk ve Millet”, *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.

60 CHP Programı, s.2’de, “*Ulus; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurddaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür*” denilmektedir.

61 Medeni Bilgiler’de yapılan “millet” tanımı şudur: a) Zengin bir hâtıra mirasına sahip bulunan, b) Birlikte yaşamak hususunda ortak arzu ve bunu kabulde samimi olan, c) Ve sahip olunan mirasın korunmasına birlikte devam etmek hususunda istek ve dilekleri ortak olan insanların birleşmesinden oluşan topluma millet adı verilir. A. Âfetinan, *a.g.e.*, s.34-35.

62 Server Ziya Gürevin, “İnsanlığın Büyük Kaybı”, *Ulus*, 15 Kasım 1938.

63 “Ecnebi Göziyle Atatürk”, *Ulus*, 11 Kasım 1938. Amerika’nın eski Türkiye Büyük Elçisi Charles H. Sherril: “Büyük adamlar yetiştiren bir ırk, her halde büyük bir ırktır”. “İstanbul, bu sabah büyük merasimle Ebedî Şefi Ankara’ya teşyi ediyor”, *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1938.

Finlandiya heyeti reisi Onis Talaş: “Büyük Atatürk’ün ölümü Finlandiyada derin ve umumî teessür uyandırmıştır. Atatürk, yalnız Türk milleti için değil, bütün dünya için büyük bir kayıbdır. Türklerle aynı ırka mensub bulunan Finlandyalılar, kardeş Türk milletinin büyük acısına iştirak etmektedirler... Çinliler Atatürk’ü kendi şefleri gibi severlerdi”, *Ulus*, 18 Kasım 1938. Ta kung Pao gazetesi “Atatürk, müstevlilere karşı amansız bir düşmandı. Bu muharebe ve aynı zamanda iyilik fikri, ırkımızın hususî şiarıdır”. “Cumhuriyetin onbeşinci yıldönümünde Bir sefir gözü ile Türk inkılâbı”, *Kurun*, 1 Kasım 1938. Fransızca “Parisuar” gazetesinde yayınlanmış bulunan “Mustafa Kemalden Atatürke yahut bir dünya nasıl değişti?” başlıklı yazıdan: Türk babalarının çocuk sevgisi “bu harpçi ve ketum ırkın en hassas noktalarından biridir.”

64 Sadri Ertem, *a.g.m.*

65 Feroz Ahmad, (2007), s.109 ve 112-113.

66 Sadri Ertem, *a.g.m.*

67 Fırat Mollaer, “Mustafa Şekip Tunç, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 41, sayfa: 382-383.

68 Yazarın burada nasyonalizmi altı ilkedен biri olan milliyetçilik anlamında değil, Türk inkılâbı ya da Kemalizm anlamında kullandığını düşünmek daha doğru olur.

69 M. Şekib Tunç, *a.g.m.*

Avrupa'nın son yüzyılda" geçirdiği tarihî tecrübelerden ve kendi tarihinden aldığı derslerle 'yeniden doğmak' isteyen bir hareket"⁷⁰ olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü gibi Sanayi Devrimi sonrası Batı ülkelerinde işçilerin uzun süre korkunç çalışma şartlarıyla karşı karşıya kalması, grevler, çatışmalar yaşanması Türkiye'de uzak kalınması gereken, endişe verici olaylar olarak değerlendirilmiş ve sosyolojik gerçeklere uygun olmasa da benzer süreçlerden ülkeyi uzak tutma çabası öne çıkmıştır. Bu konuda daha önce benzer fikirleri savunan Kadrocular sınıfların ortaya çıkmaması için çözüm⁷¹ olarak yalnızca Devletçiliği önermekte iken M. Şekib Tunç, bu amaç için Devletçilikle birlikte İnkılâpçılık ve Halkçılık ilkesini de gerekli görmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla, sınıf çatışmasını kaos olarak görüp önlenmesi gerektiği düşüncesi, aydınları⁷² daha çok Devletçi olmaya yöneltmekte, ya da Devletçilik fikrini meşrulaştıracak bir siyasal tartışma unsuru olarak bu motifi kullanmaya yönlendirmektedir.

Atatürkçülük ya da Kemalizm Türkiye'nin yakın tarihinde, neredeyse tamamen laiklik veya demokrasi kavramları üzerinden tartışılmakta ise de 1938 basınında, laiklik kavramıyla ilgili yazılar şaşırtıcı ölçüde azdır. Doğrudan laiklikle ilgili yazılmış tek köşe yazısı, yazıları hem Ulus, hem Cumhuriyet'te yer alan milletvekili Fazıl Ahmet Aykaç'a aittir. "Kendisi ve Laiklik"⁷³ başlıklı köşe yazısında, demokrasi, yeni harfler, şapka gibi büyük yeniliklerin lâisizm kavramının uygulanmasından çıktığı ifade edilmiştir. Laikliğin doğrudan bir tanımını yapan tek cümle ise bir çocuk sayfasında yer almıştır: "*Laiklik devletin ve milletin işlerinin din kaidelerinden uzak olması ve onlarla alâkası bulunmaması demektir*"⁷⁴. N. Baydar'ın bir köşe yazısında, "*Lâikiz: Din vicdana taallûk eder; dünya ve devlet işlerine karıştırılmaz. Medenî âleme ayak uydurarak ilerlemek için başlıca şartlardan birinin lâiklik olduğuna inanırız*"⁷⁵ denilerek dolaylı bir anlatıma rastlanmıştır. İsmail Habib ise Atatürk'ün dinin hayata köstek olan zincirlerini kırdığını ve Türkiye'yi tepeden tırnağa 'lâik' yaptığını, din hayatın politikası olursa, sonucun hüsrana ve çözümün laiklik olduğunu ifade etmiştir⁷⁶. Müslüman milletlerin din politikasıyla değil, medeniyetle kurtulacağını belirten yazar, bu anlayışın Atatürk sayesinde diğer İslam toplumlarında da örnek alındığını ve bu hareketin önderinin Atatürk olduğunu yazmıştır. Laikliği kurtuluşun başlıca çaresi olarak izah eden Asım Us da bu gerekçesini şu cümlelerle ifade etmiştir: "*Hilâfet reçetesi, şariat reçetesi karşısında bizim de kendimize mahsus reçetelerimiz vardır. Bunlar da insanlık reçetesi, kültür reçetesi, medeniyet reçetesi, esaretten kurtulma reçetesi ve bunun yegâne çaresi olan lâiklik reçetesidir*"⁷⁷. Laiklikle ilgili satırları kalem alan Fazıl Ahmet Aykaç, N. Baydar, İsmail Habib ve Asım Us'un ortak noktaları medeniyet için laikliğin zaruri olduğu anlayışıdır. Laiklik bunların dışındaki yazılarda, diğer ilkelerle birlikte veya ayrıca bir açıklama yapılmadan geçmektedir⁷⁸.

70 M. Şekib Tunç, a.g.m.

71 Temuçin Faik Ertan, "Kadro Hareketi ile İlgili Bir Değerlendirme ve Bazı Düzeltmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 27, Temmuz 1993, ss. 549-559.

72 Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., s.403-405. "Sınıf mücadelesi unsurlarının belirmesine önceden mani olunmalıydı... Kavgasız, ihtilâlsiz, sınıfsız, imtiyazsız bir Türkiye... ileri, hür ve çatışmasız bir Türkiye. Ne siyasî zulümler, ne sosyal sefaletler...". 21 Kasım 1938'de Ordu-Uzunisa'da yapılan konuşmada, Halk Partisi'nin amacının "sınıf ve imtiyaz gayesi" gütmekten, herkesin hak, özgürlük, çıkar ve eşitliğini sağlamaktan ibaret olduğu ifade edilmiştir. İsmet Üzen-Yüksel Özgen, a.g.e., s.295.

73 Fazıl Ahmet Aykaç "Kendisi ve Laiklik", *Ulus*, 20 Kasım 1938.

74 *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.

75 N. Baydar, a.g.m.

76 İsmail Habib, "Atatürk'ten Hatıralar ve İbretler 1: Röntgenli Görüş", *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1938.

77 Asım Us, "Atatürk'ün Portresi", *Kurun* 11 Kasım 1938.

78 A.Şükrü Esmer, "Yabancıların teessürü", *Ulus*, 13 Kasım 1938. Atatürk devrimleri ve laiklik, Türkiye'nin imarı yolundaki hamleler, "şarka karşı az çok istihfaf ile bakan garp memleketlerini hayranlık içinde bırakmıştır." M.Turhan Tan, "Ata sözleri", *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.

Atatürk, "...bize Cumhuriyeti veriyor, lâik bir idare veriyor, kadın hürriyeti veriyor ve medenî bir ahenk veriyordu. Biz de bütün bu verilen nimetleri şükranla kabul ederek onun sözündeki isabeti ispat ediyorduk."

Fransa'da Atatürk'ün vefatından bir iki gün önce, Türkiye'de ise 14 Kasım'da yayınlanmış bir makale, laikliğin Türkiye'de uygulanış şekline ilişkin önemli çözümlemeler içermektedir. Makalenin yazarı Florian Delhorbe'ye göre Türk milletini yolundan alıkoyan engeller cehalet, hurafepereşlik ve tevekküldür. Atatürk ve onun kurmayı olan parti bunlara karşı taarruza geçmiştir. Atatürk'ün yarattığı yeni zihniyet, cehaletin karşısına bilimi koymuş, tembellik ve nemelazımcılık yerine hareket ve çalışma esasını getirmiştir. Yeni zihniyet radikal ve laiktir. Türkiye'de, *“din, eski rejimin sultanlarına tefekkür hürriyetini boğmak ve halkı esir halinde bırakmak için bin çeşit imkân veriyordu... Türkiye'nin lâikleşmesi menfaatlere dokunmuş, hisleri incitmiştir. Sevilen ve sayılan bir şef tarafından cehalete ve hurafelere karşı açılan taarruz zafer neslini ve bütün gençliği karşı konulmaz bir harekete sürüklemiştir.”* Yazar, bu benzersiz başarının yeni zihniyetin anlatılması gereken hoşgörü özelliğiyle açıklanabileceğini ifade etmiştir. Delhorbe, Türklerin diğer Müslümanlardan farklı olarak hiç değilse şimdi, mutaassıp değil, yalnızca inançlı insanlar olduğunu belirtmiştir. Lâikleştirme bu insanların inançlarına saygı göstermiştir. Ona göre Türkiye'de *“dinle devletin birbirinden ayrılması cami ile Kuran'a karşı düşmanlık gösterilmeksizin tahakkuk ettirilmiştir”*⁷⁹. Bununla birlikte yazarın *“lâiklik dalgası artık zarurî neticelerini vermiş olduğuna göre Türk devlet gemisinin İslâm milletlerin başında yoluna devam etmesi”* beklenebilir tespiti, Ortadoğu ve İslâm dünyasındaki ayrılık ve çatışma noktalarını yeterince tanımadığını göstermektedir.

Laikliğe gönderme yapan bir diğer yazıda ise Atatürk'ün yirminci yüzyılın en muazzam olayını yarattığı, eseriyle yarı Doğulu olan ve halifenin şahsiyle, *“dini yegâne kuvvet olarak tanıyan bir milleti modern, lâik ve millî bir devlet haline”*⁸⁰ getirdiği belirtilmiştir. Başka yazılarda da Batılıların Türkiye'deki laikliğe şaşırdıkları⁸¹ veya onu gülümseyerek⁸² küçümsedikleri ama Türkiye'nin dört beş yüz sene önce Avrupa'yı titreten canlı millet haline geldikleri ifadesine rastlanılmıştır.

D-Kemalizm ve Demokrasi

Atatürk döneminde Türkiye'de, Osmanlı geleneksel devlet anlayışı ve kurumları yasalarla ve kolaylıkla tasfiye edilmiştir. Bununla birlikte, 1922'de saltanat kaldırılmış, bir yıl sonra cumhuriyet ilan edilmiş olmasına rağmen, 1924 ve 1930'da çok partili hayata geçiş denemeleri başarılı olmamıştır. Atatürk'ün vefatından sonra Türk basınında yer alan demokrasi temalı yazılarda, yönetimin halka dayandığı, cumhuriyetin demokrasi olduğu, Atatürk'e neden diktatör denilemeyeceği ve özgürlükle, disiplin arasında bir ahenk sağlanması gerektiği, vurgulanan başlıca konular olarak dikkat çekmektedir.

İnönü'nün Beyanname, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1938.

“Reisicumhur İsmet İnönü'nün millete beyanname: Teşkilâtı Esasîyemizde ve bugün hizmet başında, irfan muhitinde ve geniş halk içinde bulunan bütün vatandaşların vicdanlarında yerleşmiş olan lâik, milliyetçi, halkçı, inkılâbî, devletçi Cumhuriyet, bize bütün evsafı ile Atatürk'ün en kıymetli emanetidir.” *“Atatürk'e Aid Menkıbeler”*, *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1938. Salâh Cimcoz'un anlattığı bu bölümün başlığı *“Mustafa Kemal ölümünün karşısında bile hayat yaratmasını bilen adamdır.”* “Türkleri modern terakki yolunda yürütmeye ammeden Gazi, tedrisatta, hukukta ve an'anelerde lâiklik prensipidahilinde icraata azimle atılmış...” A. Ş. Esmer, a.g.m. Cumhuriyetçi, halkçı, inkılâpçı, lâik, devletçi ve milliyetçi. Yakın tarihimiz göstermiştir ki bu vasıfları haiz bir türk devleti, türk milletinin ihtiyaçlarına ve kalkınmasına en uygun olan devlettir. Sadri Ertem, a.g.m. “Müsbete, hakikate, hayata koşmak isteyen bir millet için 'lâik' olmak basit zaruretlere bağlıdır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Büyük Adamlar”, *Kurun*, 23 Kasım 1938. Halkçılık, lâiklik, inkılâpçılık, hem “inkılâp umdelerimiz hem de terbiye umdelerimiz olmalı.”

⁷⁹ Florian Delhorbe, a.g.m.

⁸⁰ “Atatürk'ün vefatı ve dünya matbuatı”, *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938. National Tidence gazetesinden alınmıştır. Aynı vurgu, Maurice Pernot, “Kemal Atatürk'ten sonra Kemalist inkılâb”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938, ve “Meclis-te hararetili bir celse”, *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1938'de yapılmıştır.

⁸¹ *Ulus*, 16 Kasım 1938. Times'ın 11 Kasım 1938'deki başyazısından.

⁸² *Ulus*, 18 Kasım 1938. *Kurun*, 21 Kasım 1938. Makalenin yazarının, Fransız Piyer Dominik olduğu belirtilmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyasında cumhuriyetler yaygınlaşmış ve Dünyayı yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin de bu yeni rejimle yönetilmesini uygun bulmuştu. "Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir"⁸³ sözü Atatürk'ün cumhuriyet ve demokrasiyi özdeş saydığını göstermektedir. 1938'de, ulusal basındaki yazarlar da cumhuriyet ve demokrasi arasında bir ayrım yapmamaktadırlar. Burhan Belge'ye göre Türk milletinin kurtuluş ve istiklâl hareketi olan Cumhuriyet, çetin şartların ürünü olup Atatürk'ün eseridir; bu nedenle de "Kemalizm" olarak anılmıştır. Yazar, Cumhuriyet'in "*halk arasından, halk ile ve halk için doğmuş ve tamamlanmış bir hareket olduğunu göz önünde tutarsak, bizim 'Cumhuriyet'imiz demokrasinin kendisi ve en ilerisidir*"⁸⁴ demektir⁸⁵. Atatürk'ün vefatında kısa bir süre önce yazılmış bir başka yazıda ise demokrat olan Türk Cumhuriyetinin, diğer çağdaş demokrat toplumlara bir üstünlüğü olduğu, bu üstünlüğün "*onun milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı*"⁸⁶ özelliğinden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi dönemin yazarları ya Türkiye'deki cumhuriyeti doğrudan demokrasi saymakta, ya da cumhuriyetin demokrasiden üstün olduğunu savunmaktadırlar.

Bu dönemin gazete metinlerinde, rejimin demokratlığını ortaya koymaya yönelik olarak, bazen de Atatürk'ün davranış tarzından söz edilmiştir. Atatürk'ün demokratça davranan bir lider olduğu ortaya konularak, rejimin de demokrat olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Atatürk'ün demokrat davranışlarından, onun, "*milletin müşterek duygusuna, müşterek düşüncesine, müşterek iradesine dayanmayan bir hareketin asla muvaffak olamayacağına*"⁸⁷ inanması, daima meclisle birlikte hareket etmiş olması⁸⁸, her durumda herkesi ikna etmek istemesi⁸⁹ gibi örnekler verilmiştir. Atatürk'ün siyasî yönteminin, hem Millî Mücadele⁹⁰, hem de cumhuriyet döneminde, "*millet egemenliğine dayanan bir meşruiyet*" ilkesiyle davranmaktan ibaret⁹¹ olduğu gerçeği, dönemin yazarlarınca haklı olarak öne çıkarılmıştır. Atatürk'ün ikna etmeye özel bir önem verdiğinin vurgulanması ise, Kemalizm'in ve Cumhuriyetin demokratik karakterinin kanıtı olarak ortaya konulmuştur. Yunus Nadi'ye göre, Atatürk ikna etmek isterdi ama bunu yaparken bazen kendisi de fikir değiştirdi. Atatürk, doğru fikirler uygulamış ve onlardan muazzam eserler çıkarmışsa bu iş mutlaka ikna yoluyla olmuştur⁹². Peyami Safa'ya göre, Atatürk, milleti üzerindeki otoritesini cebir değil, ikna yoluyla sağlamıştı⁹³. Asım Us, Atatürk'ün, herhangi bir meselede yetkilileri münakaşa suretiyle ikna etmedikçe şu veya bu tarzda bir emir vermediğini yazmaktadır⁹⁴. Fransa'nın eski Ankara Büyükelçisi Kont Dö Şambrön ise Atatürk'ün söz söylemeyi sevmesini ikna isteğine bağlamaktadır⁹⁵. Atatürk'ü yakından gözlemleme fırsatı bulanlar, onun bu yöntemini etkileyici ve ayırt edici bir özellik olarak belirtme ihtiyacı hissetmişlerdir.

83 Utkan Kocatürk, *a.g.e.*, s.70.

84 Burhan Belge, "Cumhuriyet", *Ulus*, 29 Ekim 1938.

85 Hakkı Uyar'ın çalışmasında, Burhan Belge'nin 1932'de demokrasiyi "kapitalizmin siyasi ve idari kılıfından ibaret" saydığı belirtilmektedir. Bu Kadrocuların daha önce Türkiye Komünist Partisi içinde bulunup, demokrasiyi bir burjuva rejimi olarak görüp küçümsemeleriyle ilgili olmalıdır. Hakkı Uyar, *a.g.m.* s.189.

86 Safaeddin Karanakçı, "En mutlu günümüz", *Cumhuriyet* 29 Ekim 1939.

87 Peyami Safa, "Atatürk ve Matbuat", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.

88 Yunus Nadi, "Atatürk'ün vasıfları:2 En Büyük Türk ideali: Millî Hakimiyet", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1938.

89 Yunus Nadi, "Atatürk'ün vasıfları:1 "Atatürk Meclise büyük bir ehemmiyet verirdi", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938.

90 Cengiz Akseki, "Millî Mücadele'de Meşruiyet ve Hukuk Bilinci", *Bilgi ve Bellek*, sayı:2, 2004, ss.3-17.

91 Yunus Nadi, "Atatürk'ün vasıfları:2."

92 Yunus Nadi, "Atatürk'ün vasıfları:1..."

93 Peyami Safa, "Atatürk ve Matbuat".

94 Asım Us, "Ona diktatör diyenler...!", *Kurun*, 27 Kasım 1938.

95 *Ulus*, 16 Kasım 1938.

Türkiye’de Atatürk’ün hareket tarzını, rejimin demokratik niteliğini gösteren bir kanıt kabul etme eğilimi devam ederken, Batılıların Atatürk için hem hayattayken, hem de vefatından sonra diktatör tabirini kullandıkları görülmüştür. İlginç olan şudur ki özellikle, 10 Kasım 1938 sonrası Batıda yayınlanan ve Atatürk’ü diktatör sayan yazılardan bazılarının⁹⁶ tercümesine, Türk gazeteleri de yer vermişlerdir. Bunun önemli bir nedeni, bu yazılarda Atatürk’ün bir taraftan diktatör olduğu iddia edilirken, diğer taraftan onun ülkesinin bağımsızlığını ve modernleşmesini sağladığı, dolayısıyla diğer diktatörlere benzemediğinin ifade edilmiş olmasıdır. Bir anlamda, Batılı yazarlar Kemalizm’i otoriter ama modernleşmeci bir hareket olarak algılamışlardır. Atatürk ve Kemalizm’in bu çerçevede değerlendirilmesine, Türkiye’de ulusal basın kayıtsız kalmamıştır. Atatürk’ün hangi sebeplerle diktatör sayılmayacağını, bir anlamda Kemalizm’in ve cumhuriyetin hangi nedenle demokrat sayılması gerektiğini izah eden yazılar kaleme alınmıştır.

Asım Us’a göre, Batılılar Atatürk’ü bir diktatör olarak görmüşler ve halkın onun arkasından samimi ağlaşmasını hayretle karşılamışlardır⁹⁷. Oysaki Asım Us’a göre Atatürk, iktidarı hiç bir zaman keyfî bir şekilde kullanmaması ve ikna etmedikçe emir vermemesi nedeniyle diktatör sayılmamalıdır. Bir dönem Kadro dergisinin yazarları arasında bulunan Vedat (Nedim) Tör ise Atatürk’ün iktidarının milletin sevgisi, saygısı ve inancı üstüne kurulduğunu, eğer demokrasi halkın egemenliği demekse, tarihin, ilk “som demokrat”ının Atatürk olduğunu savunmuştur. Yazara göre en demokrat ülkelerde bile, halkın mutlak ve tam egemenliği erişilmez bir ideal olarak kalmış, çünkü iktidar için oyların yüzde elli biri yeterli sayılmıştır. Türkiye’de ise Atatürk, Türk milletinin daima yüzde yüzünü kazanmasını bilmiştir⁹⁸. Vedat Nedim, Batı dünyasında Atatürk’ün diktatör olduğu iddialarına, onun tarihin ilk gerçek demokrati olduğunu açıklamaya çalışarak cevap vermiştir. Millî Mücadele’nin ilk günlerinden beri Atatürk’ü takip eden gazetecilerden Yunus Nadi, “Büyük Şefi”⁹⁹ yakından tanıyan hiç kimsenin ona “kelimenin malûm olan astığı astık, kestiği kestik manasile diktatörlük isnad” edemediğini¹⁰⁰, çünkü Atatürk’ün büyüklüğünün “istişareye, demokrasiye ve halk hâkimiyetine atfettiği” önemden

96 *Akşam*, 14 Kasım 1938: Macar *Pesti Hırlap* gazetesi, “uzun bir tercümeihalden sonra, Atatürk’ün bir diktatör olduğunu, fakat kelimenin malûm manasile diktatör olmadığını... ifade etmiştir. *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938: Finlandiya’da “Svenska Pressen, başmakalesinde: “Bütün diktatörler arasında, Atatürk, memlekette vücade getirdiği inkılâb eserlerinin büyüklüğü bakımından çok mühim bir mevki işgal etmektedir” yorumuna yer vermiştir. *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938: “Atatürk’le görüşen ilk ecnebi gazeteci Tanınmış İngiliz muharriri Ward Price bize ihtisaslarını anlatıyor” başlıklı haber: Mussolini ve Hitler gibi meşhur devlet adamlarıyla görüşmeler yapan ve dünyaca tanınan İngiliz gazeteci M. Ward Price’a Londradaki yayıncısı “Bu diktatörleri tanıyorum” isimli son kitabına Atatürk’ü de almasını isteyince Price reddeder. O kitapta yalnız Mussolini ve Hitler vardır. Price’a göre Atatürk bunların hiç birisine benzemez. “O nev’i tamamıyla ile şahsına münhasır bir devlet adamıydı. Diktatörlüklerin tahammül edemediği serbest bir nizamla demokrasilerin başaramadığı ve başaramıyacağı işler yapmıştır. Tarihte böyle adamlar devirlerine kendi isimlerini vermişlerdir. Yani o kadar ender yetişirler”. *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938: “Şark komşularımızın acımıza karşı gösterdikleri teessürler” başlıklı haberde: Beyrutta çıkan Ennehar gazetesi “...Atatürk dünyanın çok nadir yetiştirdiği dâhilerdendir. O bütün bir tarihin seyrini değiştirmiştir. Dünyanın en şerefli diktatörü önünde tazimle eğilir ve eşsiz bir acıya uğrayan Türk milletine derin taziyelerimizi sunarız” cümlesi yer almıştır. *Ulus*, 13 Kasım 1938: “NiyuzKronikl” gazetesinde Vernon Bartlett’in imzası altında okunan uzun bir makalede Atatürk’ün Türkiye’de başardıklarını, zamanın hiç bir diktatörünün başaramadığı ifade edilmektedir. *Ulus*, 14 Kasım 1938: İsveç’te yayınlanan Social Demokraten gazetesinden: “Atatürk şüphesiz harp sonrası gelen diktatörlerin en dikkate değer olanıdır” ifadesiyle birlikte, onun önce Türkiye’nin bağımsızlığını sağladığı, sonra, yeni bir Türk devleti yarattığı belirtilmiştir. *Ulus*, 16 Kasım 1938: “Paris’te çıkan Le Temps gazetesi yazıyor : “Türkiye’de vücade getirdiği sansasyonel reformlar yüzünden, Atatürk burada aşikâr bir surette “En Sempatik Diktatör” olarak telâkki edilmektedir.”

97 Asım Us, “Ona diktatör diyenler...!”.

98 Vedat Tör, “Som Demokrat-Üniversal-Usta, *Ulus*, 15 Kasım 1938.

99 Atatürk’ün vefatı üzerine Polonya Dışişleri Bakanı Beck ve Yugoslavya Başbakanı Stoyadinovitch’in gönderdikleri taziye telgraflarında da “seçkin şef”, “Büyük Şef” tabirlerini kullanmaktadırlar. Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.157 ve 163.

100 Alexandre Jevakhoff’a göre Atatürk, “şeklen bir diktatör”dür. Alexandre Jevakhoff, *Kemal Atatürk Batı’nın Yolu*, (çev. Zeki Çelikkol), İstanbul 1998, s.303.

kaynaklandığını savunmuştur. Atatürk, sabit fikirli olmamış, üstelik çevresiyle yaptığı tartışmalar sonucunda düşüncelerini gözden geçirmiştir. Yunus Nadi'nin "eğer diktatör olmak isteseydi Atatürk bunu başkalarına nisbetle çok kolaylıkla tahakkuk ettirebilecek prestij ve kudret sahibi bir zattı" tespiti, 1922'de Türkiye'ye gelerek beş yıl kalan Temps gazetesi muhabiri Paul Gentizon'un "...diktatörlük burada varlığını koruyorsa gerekli olduğundan koruduğu da kabul edilmelidir. Öyle ki Mustafa Kemal bunu istememiş olsa bile, ülkedeki durum ona[bunu]zorla kabul ettirdi"¹⁰¹ cümleleriyle desteklenmektedir.

1938 basınında Kemalizm ve cumhuriyetin demokrasiyle çelişmediğini izah etmeye çalışan yazarların zaman zaman tutarsızlıklar gösterdiği fark edilmiştir. Bunu bir ölçüde ideolojilerin devlet politikası haline gelmesi ve Avrupa'nın her geçen gün yeni bir savaşa adım adım yaklaşmasının yarattığı ortamın etkileriyle açıklamak mümkündür. Falih Rıfkı Atay, o yılları demokrasi ile faşizmin, sol ve sağın, şiddetli rejim ve sınıf kavgalarına tutuştuğu, uluslararası veya aynı ulus içinde fikir ve duygu karşıtlıklarının en üst seviyeye çıktığı bir dönem¹⁰² olarak tanımlamıştır. O dönem gerçekten de kargaşa üreten ilişkiler ağına sahiptir. Özellikle Peyami Safa, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batıdaki yönetimlerin bir türlü çözemedikleri mali sorunlar, enflasyon, işsizlik ve grevler nedeniyle içine düştükleri istikrarsızlığı ürkütücü bulmuştur. Peyami Safa, o dönemdeki dünya rejimlerini ikiye ayırmıştır. Bunların "bir kısmı sivil nizamındaki serbest ve bir manzarasile başıbozuk rejimlerdir; bunlara büyük demokrasiler... Bir kısmı da asker nizamındaki tam disiplinli rejimlerdir; bunlara da totaliter idareler"¹⁰³ denilmektedir. Ancak, Peyami Safa, sivil nizamındaki rejimlerin gün geçtikçe tam asker nizamına değilse bile, kendileri için makul ve mutedil bir devletçiliğe hasret çektiklerini düşünmektedir. Özellikle Fransa'da¹⁰⁴ bu hasret çok kuvvetlidir. Peyami Safa'ya göre Fransa'da yaşananlar aslında "fikir hürriyeti" değil "şamata hürriyeti"dir ve Dünya'da hiç bir ülke "hürriyetle disiplini" Türkiye kadar ahenkle uzlaştırabilmiş değildir. Yazar, "sokak politikacılarının" "şahsî menfaatlerine ve ihtiraslarına birer ideoloji süsü vererek" hükümeti devirmeye çalışmasını "şamata hürriyeti" olarak tanımlamaktadır. Türkiye ise Kemalizm sayesinde "tek kumanda ve tek parti usulü fikir hürriyetine mâni" olmadığını ispatlamıştır. Peyami Safa, Atatürk'ün fikir hürriyetine çok değer vermekle birlikte, 1927'de "tarih büyük işlerde muktedir, sarsılmaz ve şiddetli bir reisin mevcudiyeti muvaffakiyet için şart olduğunu aşikâr bir surette göstermektedir. Hiçbir vakit böyle buhranlı anlarda istişarelerle hedefe vâsıl olunamaz" dediğini ve bu sözünü onun "istişare, yani hürriyet ve münakaşa rejimine tek kumanda ve tek parti rejimini açıkça tercih" ettiğini savunmaktadır. Oysa bilindiği gibi Mustafa Kemal Atatürk, Türk İstiklâl Harbi gibi, Peyami'nin tanımıyla "buhran" sayılabilecek bir dönemde bile "önce meclis sonra ordu" diyerek, mücadeleyi TBMM eliyle sürdürmüştür. Dolayısıyla, başka kaynaklarda geçmeyen ve Atatürk'e atfedilen, başarı için "şiddetli bir reisin mevcudiyeti" sözü, Peyami Safa'nın Türkiye'deki tek partili dönemi ve "millî şef" anlayışını meşrulaştırmak adına, Kemalizm'e yamadığı bir tutarsızlıktır. Peyami Safa, antikomünist bir tavırla fikren Almanya'yı ve tek şef yönetimini destekliyor, I. Dünya Savaşı sonrasındaki başarıların, tek parti ve tek şef rejimlerine ait olduğuna inanıyordu¹⁰⁵. Dolayısıyla Atatürk'ün de kriz zamanlarında tek şef yönetimini istediğini yazmakta bir

101 Paul Gentizon, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, (Çeviren Fethi Ülkü), Ankara 1983, s.262.

102 F. R. Atay, "Atatürk sulh ve insanlık hizmetinde!", *Ulus*, 18 Kasım 1938. *Kurun*, 20 Kasım 1938.

103 Peyami Safa, "Atatürk'ün ve İnönü'nün Sözleri Üzerinde", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938.

104 Bu günlerde Türkiye'deki gazetelerde yeni bir savaşa Dünya'nın her gün biraz daha yaklaştığının belirtileri, siyasetçilerin savaş çılgınlıkları geniş bir şekilde yer almaktadır. Peyami Safa'nın Fransa'dan söz etmesinden kısa süre sonra gerçekten de onu doğrulayan haberler gelir. *Ulus*, 27 Kasım 1938, 1. Sayfada sürmanşet Fransa vardır: "Fransa'da grev ve sabotaj hareketi gittikçe genişliyor, Grev bazı yerlerde isyan şeklini aldı, Anzin bölgesinde grevciler harp divanına sevk ediliyor, Rôno fabrikasında milyonlarca hasar var."

105 Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.*, s.348-349.

mahsur görmüyordu. Atatürk'ün doğrudan bir ideolojik çerçeve oluşturmamış bulunması, dönemin yazarlarının, kendi gelecek tasavvurlarına uygun farklı Kemalizm yorumları geliştirmelerine yol açmış, bunu yaparken Atatürk'ün fikir dünyasına ters düşmüş olmayı önemsememişlerdir. Oysaki en azından, Atatürk'ün “otoriter”¹⁰⁶ yorumlara taraftar olmadığı bilinmekteydi.

Bu dönemde Kemalizm'in demokratik yönünü ve başarısını vurgulamaya yönelik olarak, halkın inkılâpları benimsediği vurgusuna da sıklıkla rastlanılmaktadır. Cumhuriyet gazetesindeki bir habere göre, Atatürk'ün ölümünün halk üzerinde yarattığı derin teessür ve hassasiyet, “*muhteşem bir bağlılık ve kadirşinaslıkla beraber Cumhuriyet ve inkılâbın artık millî bir şuur ve ideal halinde, haricinde tek ferd bırakmıyarak, milletin varlığına sindiğini*”¹⁰⁷ göstermiştir. Nurettin Artam ise Atatürk'ün cenaze törenindeki manzarayı inkılâbın başarısı olarak kabul etmiştir: çünkü cenaze töreninde bir silindir şapkalı, hemen yanı başında çiftçi kasketli, jaketatay giymiş bir başkası ve çaputtan yapılmış, yamalı ceketliyle bir işçi hep birlikte yürüyerek, Türk milletinin “sınıfsız, imtiyazsız”¹⁰⁸ olduğunu göstermişlerdir. Halkın inkılâpları benimsemiş olmasının bir sebebi de Atatürk'e duyulan güven kabul edilmiştir. Çünkü halk Atatürk'te hem kahramanlık hem de alicenaplık görmüş, onu takdir etmiş ve ona inanmıştır¹⁰⁹. Türk halkının Atatürk'ü sevdiği, rejimi ve inkılâpları benimsediğine ilişkin yazıların daha önceki tarihlerde de basında yer aldığı görülmektedir¹¹⁰.

E. Kemalizm ve Kalkınma

Türk inkılâbı üzerine yapılan değerlendirmelerde, yaygın olarak bağımsızlık, ulusçuluk ve çağdaşlaşma kavramlarına vurgu yapılırken, inkılâbın kalkınmacı yönünün daha az öne çıkarıldığı söylenebilir. 1923'ten sonraki ekonomik gelişmeleri, yalnızca iktisat tarihine bırakan bu bakış açısı sorunlu olmakla birlikte, bir ölçüde cumhuriyet devrimlerini “*refah getirileri*” olmayan “*üst yapı*”¹¹¹ yenilikleri olarak kabul etme eğiliminden kaynaklanmış olabilir. Atatürk'ün ölümü sonrası ulusal Türk basınında, Atatürk'ü ve devrimlerini yüceltme eğilimi görülmektedir. Ancak, okuyucuya yoğun bir ideolojik yükleme yapılmadığına bakılırsa, en azından o dönemde, Türk inkılâbının ekonomik başarılarından uzak ve yalnızca bir üst yapı yeniliği olarak değerlendirilmediğini söylemek mümkündür. Tam tersine 1930'lu yılların Kemalizm yorumları, kurtuluş ve modernleşme ile birlikte kalkınmacı bir ortak nokta taşımaktadırlar¹¹².

Türkiye, Atatürk'ün vefatından kısa bir süre önce cumhuriyetin on beşinci yılını kutlamıştır. Ulusal basın, sayfalarını geniş ölçüde bu kutlamalara ayırmış, ilk on beş yılın dökümü çıkarılmaya çalışılmıştır¹¹³. Bu sayfalarda da Kemalizm, laiklik, dil ve tarih çalışmaları, bir millet olmak yanında, yol,

106 Hakkı Uyar, a.g.m., “*Kadro'cu ve Ülkü'cü/Peker'ci yaklaşımlar “otoriter” bir resmî ideoloji oluşturmaya yönelmişler ve bu girişimler bizzat Atatürk tarafından engellenmiştir.*”

107 “Memlekette teessür ve ıstırah”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1938.

108 Nurettin Artam, “Tabutunun Karşısında”, *Ulus*, 21 Kasım 1938.

109 (Rumuz) Köycü, “Atatürk ve Türk Köylüsü”, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1938.

110 Ahmet Emin Yalman, “Türk Kalb ve Ruhlarını Birleştiren Sevgi Bağları”, *Tan*, 7 Ağustos 1938.

111 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, C. I, İstanbul 2004, s.341.

112 Hakkı Uyar, “1930'lar Türkiye'sinde Kemalizm Algılamaları”, <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/>

113 29 Ekim 1938'de *Son Posta*'nın sayfa başlıkları önemli ölçüde kalkınmayla ilgilidir: Halil Vedat Fıratlı'nın yazdığı ve okul sayılarının da tablo olarak verildiği; “350 000 Talebeden, 850 000 Talebeye”, A. Hamdi Başar'ın yazdığı; “İktisadi Kurtuluşumuz”, ayrıca “Halkın Sıhhati İçin On Beş Yılda Yaptıklarımız”, “Eskiden Haricden Un İdhal ederdik, Bugün Harice Buğday İhraç Ediyoruz”, “Yurdu Nasıl İmar Ettik”, “Cumhuriyetten Evvelki Mektep”, “Cumhuriyet Maliyesinin 15 Yılı”, *Son Posta*, 29 Ekim 1938. Yine *Tan* gazetesinde Köy kalkınmasında ziraat vekâleti teşkilâtı ve ziraat politikamız, “Cumhuriyet, İktisat ve ziraatın anasıdır” *Tan*, 30 Ekim 1938.

mektep, köprü, otobüs, elektrikli tramvay, vapur, imar, inşa, kooperatif, fabrika, ziraat, sağlık sözcükleriyle, iktisadi gelişmeye önem vermiş bir rejimin başarıları¹¹⁴ ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gazetelerdeki başarı sayfalarını Türk inkılâbının kaba bir propagandası olarak görmek mümkün değildir. Bu, parçalanmaktan kurtulmuş bir vatan üzerinde kurulan yeni devletin miras aldığı yarı sömürge¹¹⁵ bir ekonomiden, bir millî iktisat çıkarma mücadelesinin özetlenmesi olarak görülebilir.

Atatürk'ün hasta olduğu günlerde, Dâhiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanan bir kitabın ulusal basında yer almış önsözünde Türkiye'nin değişme istikameti, *"Kerpiçten betona, çıkırıktan makinaya, teokrasiden lâıykılığa, mistiklikten müsbete, şeriyden medenîye, kağıdı ve merkep sırtından raya, sarraftan ve tefeciden bankaya, başıbozukluktan plânlı istihsâle [üretime], ümitsizlikten neşeye, anarşiden nizama, korkudan sevgiye..."*¹¹⁶ geçiş biçiminde ifade edilen bir kalkınmadır. Aynı gazetedeki bir başka yazıda bu kalkınmanın neden önemli olduğunun izahını bulmak mümkündür. Belediye seçimleri münasebetiyle yayınlanan haberde, Türkiye'de, şehir ve kasabalar *"İstibdat devrinin ihmali, harp ve istilâların araya girmesi yüzünden baştan aşağı bakımsız ve harap"* hale gelmişken, belediyelerin, *"Atatürk inkılâbının, Kemalist rejimden ve sisteminden aldığı ilham ve hızla"* onbeş yıl içinde, yüz yıllar içinde yapılamayacak eserleri meydana getirdiği¹¹⁷ belirtilmiştir.

Falih R. Atay, Atatürk'ün Ankara'da geçici kabrine konulmasından sonraki yazılarında Türkiye'deki rejimin artık kökleştiği ve istikrarlı olduğu mesajını vermeye çalışmıştır. Bu mesaj hem dışarıya, hem içeriye düşünülmüş olmalıdır. Yurttaşlara verilen mesaj: endişe etmeye gerek yoktur, çünkü Kemalist idareci kadro görev başındadır ve Türkiye "ümran, refah ve terakki dâvasına devam"¹¹⁸ etmektedir. Dışarıya verilen mesaj ise: on beş yıllık cumhuriyet Türkiye'ye *"kuvvetli bir iç ve dış nizam, ileri bir ekonomi, kudretli bir ordu, daima artan bir bütçe, yani kusursuz bir devlet cihazı"* devretmiştir. Atay, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra TBMM'de yaptığı konuşmada geçen bir cümleyi¹¹⁹ tekrarlıyor: *"Türk milletinin istediği tek şey vardır: İstikrar ve say [çalışma]!... Unutmamak lâzımdır ki Kemalist Türkiye inşa hâlinindedir."* Yazarın *"daha mamûr, daha zengin"* bir Türkiye yanında *"daha kalabalık Türkiye"* temennisi, yıllarca savaş ve salgın hastalıkların tahrip ettiği Türkiye nüfusunu Cumhuriyetin ilk yıllarından beri artırma çabalarını ifade etmektedir. Falih Rıfki'ya göre Türkiye tam bir yirminci yüzyıl devleti oluncaya kadar *"Kemalizm millî kurtuluş dâvasının tâ kendisi olmaktan ve onun disiplin ve prensiplerini"*

114 Ercümen Ekrem Talu, "On Beşinci Yıldönümü", *Son Posta*, 29 Ekim 1938. Gerçekten de Ercümen Ekrem Talu, on beş yılın başarılarını, *"Yurdun her tarafı demiryollarile kuşatılmıştır. Bugün bu çelik damarlardan, memlekete bereket akıyor. Dünya kriz geçirdi. Her yerde paranın kıymeti düştü. En muteber tanınanlar borçlarını ödemekten kaçındılar. Biz, mâli ve iktisadî itibarımızı, hiçbir zaman ulaşamadığı mertebeye yükselttik. Evvelce kervan geçmeyen yerlerde fabrika bacaları tutuyor "Memalik-i Osmaniye" yabancı Sanayi için başlıca mahreçti. Kemalist Türkiye bugün, yabancı memleketlere ihracat yapıyor"* Ercümen Ekrem Talu, "On Beşinci Yıldönümü", *Son Posta*, 29 Ekim 1938.

115 Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul 1988, s.11 vd.

116 *Ulus*, 29 Ekim 1938. Gazetede tanıtımı yapılan kitabın adı: *"Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si"*dir. Kitabın ikinci baskısı 2003'te yapılmıştır: *Yabancı Gözüyle Atatürk (1923-1938)*, (Hazırlayan, Ö. Andaç Uğurlu, İstanbul, 2003. İlgili satırlar s.15.

117 "Belediye Seçimleri Dolayısıyla", *Ulus*, 14 Ekim 1938. Aynı yazıda, *"realitelere, müsbet ilimlere dayanan Atatürk inkılâbının direktif ve işaretleri belediyelerimize hedef ve umde olmuş çalışma plânları bu ruh ve esastan ilhamını almıştır"* denilmektedir.

118 Falih R. Atay, *"İşbaşı I"*, *Ulus*, 23 Kasım 1938.

119 Reiscumhurun Nutku, *Kurun*, 12 Kasım 1938, İnönü'nün konuşmasındaki cümle: *"Sükûn, istikrar ve emniyet içinde çalışmaktan başka arzusu olmayan milletimizi anarşiden ve cebirden uzak, bütün vatandaşlar için müsavi bir emniyet havası içinde bulundurmağı Cumhuriyetin en kıymetli nimeti biliyoruz."*

istemekten geri kalmıyacaktır. On beş senelik tecrübelerimiz ve muvaffakiyetlerimiz, bize doğru yolları ve usulleri öğretmiştir”¹²⁰.

“Türk İnkılâbına Bakışlar” yazı dizisi başta olmak üzere, Cumhuriyet’teki yazılarının yalnızca başlıklarına bakıldığında bile kolayca fark edileceği üzere, Türk inkılâbını hemen her yazısında felsefî ya da fikrî tarafıyla değerlendiren Peyami Safa dahi, Kemalizm’in kalkınmacı yönünü vurgulama gereği duymuştur. Yazar, Türkiye’nin on beş yıllık kalkınma çabasını “*bir vatan, bir zafer ve bir inkılâb hulâsası*” kabul ettiği Ankara üzerinden izah etmiştir. Çünkü bu yazısı Atatürk’ün Ankara’daki cenaze töreninin yapıldığı 21 Kasım günü yayınlanmıştır ve yazar Ankara’nın, dönemin gazetelerinde çok sık kullanılan tabirle “yeni Türkiye’nin”, bütün bayındırlık ve teknik gelişimini özetlediğine inanmaktadır: “*Harabeler içinden fıskıran yepyeni bir şehir; inkırazlar içinden fıskıran yepyeni bir vatan. İnkılâbın bütün mutlak ve mücerred, göze görünmiyen kıymetlerini, mücessem ifadesinde, teker teker müşahedeye imkân verecek tarzda gözönüne koyan Ankara, bize her zaman, Atatürk’ün başında gizli modern ve mamur bir Türkiye rüyasını ebedi ve açık bir resim halinde göstermiştir: Atatürk’ün tahakkuk ve tecessüm etmiş en güzel rüyasıdır*”¹²¹. Peyami Safa’ya göre Türkiye Atatürk’ten önce, bütün dünyada Kızıl Sultaniyle, fesile, çarşafıyla, İstanbul’un köpekleri ve yangınları ve Eyüb’ün mezarlıklarıyla meşhurken, artık bütün dünya gazeteleri onun kurduğu yeni Türkiye’nin millî ve medenî harikalarını saymaktadırlar: “*Zaferler, inkılâblar, bozkırlar ortasında yükselen modern şehirler, fabrikalar...*”¹²². Aynı gün M. Turhan Tan¹²³ ve Yunus Nadi de Ankara üzerinden Türkiye’nin kalkınmasını değerlendiren yazılar yazmışlardır. Yunus Nadi, Atatürk’ün Orman Çiftliği’ni kurmaktaki amaçlarından birinin Ankara’yı mamur etmek, diğerinin Türkiye’ye ileri bir tarım örneği sunmak olduğunu ifade etmiştir. Atatürk, “*kır ve kıraç bir ovoidan milyonlar değerinde bir mamure çıkardı ve bununla iktifa etmiyerek aynı tecrübeyi İstanbulun Yalovasına kadar memleketin diğer bazı yerlerinde yürüttü*”¹²⁴ derken, aynı gün diğer yazısında ise “*Atatürk, hür ve müstakil Türk milleti ve modern Türkiye demektir... Atatürk Türkiyesinde biz, bu bozkırdan hakikaten bir cennet çıkarmasını da bildik*”¹²⁵ ifadesini kullanmıştır. Anadolu bozkırlarının gelişmiş şehirlere ve ülkeye dönüştürme Kemalizm’in bir kalkınma başarısı olarak, dönemin yazarlarının benimsediği bir fikirdir: “*ağaçsız step emrimize boyun eğiyor. Oradan yeşil, gölgeli, serin bir vatan doğuyor. Kurunuvüsta [Ortaçağ] son nefesini emirlerimizin eşiğinde verdi... Fabrika endüstrinin ‘İstiklâl marşını’ çalıyor. Kerpiçten betona geçen ruh, yeni fetihlerin rüyasını yaşıyor*”¹²⁶. Fabrikalardaki makine sesinin endüstrinin İstiklâl Marşı sayılması, Türk aydınları için 19. Yüzyıldan itibaren hasreti çekilen sanayileşmenin önemini gösterir. Atatürk’ün de 1937’de Nazilli Kumaş Fabrikası’nı gezerken çalışan makinelerin sesi için “*İşte, halka hayat veren gerçek musiki!*”¹²⁷ dediği hatırlanmalıdır.

Yabancı basında da Atatürk’ün tarımla yakından ilgilendiği, yeni Türkiye’de tarım yöntemlerinin iyileştirilmesini ve çiftçilerin korunmasını sağladığı yazılmıştır. Ülke endüstrisinin kurulması için büyük projelerin hazırlanması, ülke kaynaklarının geniş ölçüde işletilmesi, ulaştırma için yollar yapılması ve uluslararası durumun güçlendirilmesinin Atatürk’ün enerjisi, zekâsı ve siyasetiyle sağlandığı¹²⁸ belirtilmiştir.

120 Fali R. Atay, “İşbaşı !”.

121 Peyami Safa, “Atatürk ve Ankara”, *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.

122 Peyami Safa, “Atatürk ve Dünya”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1938.

123 M. Turhan Tan, “O, Ankarada” *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.

124 Yunus Nadi, “Atatürk’ün vasıfları: 8 Büyük Atamızın Ankaraya bağlılığı”, *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.

125 Yunus Nadi, “Atatürk Ankaranın Kucağında”, *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.

126 Sadri Ertem, “Bayraklar ileri; daha ileri!”, *Kurun*, 17 Kasım 1938.

127 Utkan Kocatürk, *a.g.e.*, s.290.

128 “Modern Türkiye’nin Yaratıcısı”, Daily Telgraf’ın 11 Kasım 1938’deki başmakalesi. *Ulus*, 16 Kasım 1938.

1938’de ulusal basında yer alan ve Türk inkılâbının tarım, sanayi, ulaşım, madencilik, bankacılık gibi iktisadi gelişmelerini değerlendiren yazılar, içerdikleri rejimi meşrulaştırma öğelerine rağmen, dönemin başarılarını izah ederken tarihî gerçeklerden uzaklaşmamışlardır. Çünkü bu gazeteler Türkiye’nin yakın tarihinin iktisadî gerçeklerini özetlemeye çalışmışlardır. Türkiye’de 1908’den sonra İttihatçıların kurmaya çalıştıkları millî İktisat, kesintisiz savaşlar, emperyalist devletlerin baskıları ve millî burjuvazinin cılız olması nedeniyle mümkün olmamıştır¹²⁹. Nihayet, Türk İstiklâl Harbi’nin siyasetle taçlanması demek olan, Lozan Barış Antlaşması’nın 28. Maddesiyle kapitülasyonların kaldırılmış olması, cumhuriyet hükümetlerine içerde bağımsız kararlar alma fırsatı vermiştir. Cumhuriyetten sonraki on beş yılda, iktisadi kaynakları kıt bir ülkede, Atatürk de idareci kadrolar da saplantılardan uzak yararlı iktisadî politikalar izlemeye çalışmışlardır. Atatürk’ün 1 Kasım 1938’deki TBMM’yi açış nutku, hasta olduğu için Başvekil Celal Bayar tarafından okunmuştur. Atatürk’ün TBMM açış nutku, tek partili bir rejimde, ideolojik kaygılarla yapılmış bir konuşma içeriği taşımamaktadır. Açış nutku modern bir devlette ülke kaynaklarının nasıl planlandığını halka izah eden bir devlet adamının konuşmasıdır. Bu konuşmada: belediyeçilik, ziraat, sağlık, köy kalkınması, üretim, ticaret, kredi, sanayileşme, madencilik, dış ticaret, ihracat, iktisadi devlet teşekkülleri, küçük esnaf, bankacılık, kooperatifçilik, memleketin imarı, yol, köprü, sulama, ulaşım araçları, maliye, bütçe, devlet gelirlerinin artırılması ve vergilerin hafifletilmesi gibi doğrudan iktisadi hayatla ilgili kavramlar yanında, eğitim kadrosunun artırılması, yeni üniversiteler kurulması gibi ülke kalkınmasındaki gelişmelerin açıklandığı cümleler önemli bir yer tutmaktadır¹³⁰. Atatürk’ün Bayar tarafından okunan açılış nutkunda, milliyetçilikle doğrudan ilgili denilebilecek konular, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına ilişkin olup, yalnızca birer paragraf ayrılmıştır. Nutkun diğer kısımları ordu ve dış politikaya aittir. Görüldüğü gibi Atatürk’ün TBMM açılış nutkunun ağırlıklı kısmı kalkınmaya ayrılmıştır. Keza, CHP’nin 1935 tarihli parti programının da yalnızca ilk on iki sayfası, Kemalizm, ulus, devletin esas kuramı, kamusal haklar ve altı ilkenin açıklandığı “Cumhuriyet Halk Partisinin ana vasıfları” kısmına ayrılmıştır¹³¹. Sonraki kırk bir sayfa, ekonomi, finans, ulusal eğitim, sosyal hayat ve kamusal sıhhat, iç, tüzel ve dış siyaset ve vatan kavgası başlığıyla orduya ayrılmıştır ki burada da ağırlıklı olarak öne çıkan husus yine kalkınmadır. Falih Rıfkı Atay’ın, Türklerin bütün Müslüman toplumların yaşadığı ortaçağı, Kemalizm inkılâplarıyla kapadığını ve modern dünyaya katıldığını¹³² ifade etmesi, Atatürk’ün İstanbul Üniversitesi’ni kurdurması ve düşünce özgürlüğü üzerine yazılmış bir yazıda geçmekle birlikte, Kemalizm’in iktisadî başarısını da kapsamaktadır.

F-Sonuç

Türk İstiklâl Harbi sona erdikten sonra, Mustafa Kemal Paşa ülkenin yıllardır birikmiş sorunlarını çözmeye yönelmiştir. Bu sorunlar bir ideolojik bakış açısıyla değil, o dönemde ülkede yapılması gerekenler esas alınarak çözülmeye çalışılmıştır. Sanayisi, teknolojisi, sermayesi olmayan ulaşım imkânları çok sınırlı bir ülkenin ekonomik sorunları çözüm

Sovyet gazeteleri, *Ulus*, 18 Kasım 1938.

129 Korkut Boratav, *a.g.e.*, s.14-15.

130 “Atatürk’ün Kamutayı açış nutukları, *Ulus*, 2 Kasım 1938.

131 *CHP Programı*, “Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm prensipleridir”. Programda ideoloji sözcüğü geçmemektedir.

132 Falih Rıfkı Atay, “Üniversitemiz”, *Ulus*, 20 Ekim 1938. Atatürk için 21 Kasım 1938’de Anadolu’da yapılan konuşmaların bir kısmının ulusal basında yazılanlardan esinlenmiş olması doğaldır. Ordu’da yapılan bir konuşmada, “Atatürk canlı, muazzam ve modern bir devlet kurmakla kalmadı. Milleti orta çağların, köhne ananeleri, mutaassıp bağlarıyla zincirlenmiş tefekkür esaretinden de kurtararak modern düşünce ve hareket sahasına da erdirdi. Asıl Onun büyüklüğü işte buradadır” denilmektedir. İsmet Üzen-Yüksel Özgen, *a.g.e.*, s.232. Bu cümlelerde bir gün önce yayınlanan Falih Rıfkı yazısından etkiler görmek mümkündür.

beklemektedir. Mustafa Kemal Paşa, hukuk sistemi bir karmaşa içinde bulunan, büyük çoğunluğu cahil ama öğretmeni az, salgın hastalıklara rağmen doktoru olmayan bir ülkenin Cumhurbaşkanı olmuştur. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonraki yıllar bu çerçevede yapılan inkılâplarla geçmiştir.

Ancak, 1929 Ekonomik buhranı sonrasındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi ve arkasından yaşanan Menemen olayı Cumhuriyetçi kadrolarda, halkın Türk devrimini ne kadar benimsediği konusunda bir endişe uyandırmıştır. Çünkü Menemen'de, Cumhuriyetin seçme ve seçilme hakkı sağladığı, yurttaş yapıp ülkeyi yönetmeye davet ettiği insanlar, anlaşılabilir bir şekilde, inançların politikada kullanılmasının tarih boyunca yarattığı çatışmalara rağmen, ülkeyi halifenin yönetmesini ve şeriat istemişlerdir. Demek ki yapılan inkılâpları halkın bir kısmı, ya da cumhuriyete geçişle birlikte imtiyazlarını kaybeden kesimler anlamamıştır ve şimdi bunun izah edilmesi gerekmiştir. Altı ilke bu anlamda o zamana kadar yapılanların bir özeti sayılmış ve altı ok olarak sembol haline getirilmiştir. 1930'larda bazı yazarlar ve aydınlar, dergilerde ve gazetelerde Kemalizm'i bir ideoloji haline getirme çabasına girişmişlerdir. Ancak, Atatürk bizzat bir Kemalizm tanımı yapmadığı ve ideolojik bir çerçeve çizmediği için bu çabalar sonunda ortaya çıkan yorumlar türdeş olmamış, önemli farklılıklar içermiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra ulusal basında yer alan haber ve köşe yazıları da birbirinden farklı olmakla birlikte Kemalizm'in Türkiye için medeniyet ve hürriyet sağlayan yeni bir zihniyet olduğunda birleşmişlerdir. Aynı zamanda dönemin aydınlarında görülen en önemli ortak payda Kemalizm'in Türkiye için en uygun rejim olduğu anlayışıdır. Peyami Safa, Şevket Süreyya Aydemir ve Yunus Nadi, Doğu-Batı, muhafazakârlık - modernlik bağlamında farklı fikir dünyalarına mensup iseler de Kemalizm'in Türkiye için yegâne kurtuluş yolu olduğunda uzlaşmış görünmektedirler. O yıllarda Batı demokrasilerinin içine düştükleri istikrarsızlığı çözemediklerine inanan aydınlar, yeni arayışlara yöneldiklerinde, Kemalizm'i Türkiye'yi Batıda yaşanan çatışma ve sorunlardan uzak tutabilecek bir model olarak düşünmüşlerdir. Altı ilke 1923'ten beri yapılan inkılâpların açıklaması olsa da aydınlar bunlara yeni anlamlar vermişlerdir. Örneğin Devletçilik, yalnız özel sektörün yetersiz olmasına bir çözüm değil, aynı zamanda, sınıf çatışmasını engelleyecek bir uygulama sayılmıştır.

Aydınlar, 1930'ların başında rejimin halk tarafından benimsenmediği endişesi taşıırken, Atatürk'ün ölümünden sonra, ulusal basında pek çok yazar, artık devrimlerin halk tarafından benimsendiğini ifade etme eğiliminde olmuşlardır. Bu düşünce muhtemelen Menemen olayı gibi endişe yaratacak olayların tekrar etmemesi ve rejimin dil ve tarih çalışmalarıyla ulusal bir kimlik geliştirmede başarılı olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmıştır.

Dönemin yazarları, Türk İnkılâbının ideolojilerden değil, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğduğunu ve Atatürk'ün ideolojilerden uzak durduğunu ifade ederken korudukları gerçekçi bakış açısını, sınıfsız bir toplum yaratma hayaline kapılırken kaybetmişlerdir. Bu hayalin arkasında, grevler, çatışmalar yaşayan Batı Avrupa ülkelerinin durumuna düşmemek temennisi olduğu söylenebilir.

Atatürk'ün vefatı sonrasında Türk ulusal basınında rejimin demokratik bir sistem, Atatürk'ün demokrat bir lider olduğunu izah etmeyi amaçlayan yazılar, doyurucu bir içerik geliştirmişlerdir. Çeşitli sebeplerle devam etmek durumunda kalan tek parti yönetimini idealize etmek, yüceltmek yerine onun demokrasiye uygun yanlarına vurgu yapmışlardır. Dönemin yazarları, rejimin demokrat olduğunu vurgulamaya çalışırken, millet egemenliği,

cumhuriyet, Atatürk'ün meclisle birlikte davranması, muhataplarını ikna etmeye çalışmasını öne çıkarmışlardır. Ancak, kuvvetler ayrılığı gibi kurumsal nitelikler üzerine görüş beyan etmemişlerdir. Bazı yazarlar özgürlük ve güvenlik denkleminde, güvenliği önemli görmüşler, liberal eğilimlerin ekonomide olduğu gibi siyasette de tehlikeler yaratabileceğini düşünmüşlerdir.

İkinci Meşrutiyet'ten itibaren Türkiye'nin bir taraftan savaşlar, diğer taraftan çözmesi gereken ülke sorunlarıyla karşı karşıya kalması milliyetçi fikirleri güçlendirmiştir. Bilindiği gibi milliyetçilik, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça farklı içeriklerle yorumlanmış, çoğunlukla etnik bir temelde şekillendirilmiş ve çatışma, ırkçılık gibi anlamlar yüklenmiştir. Atatürk'ün vefatı sonrasında Türk ulusal basınında Atatürk'ün milliyetçilikle ilgili fikirlerinin, ırk ve din unsuru dâhil edilmeden doğru yorumlandığı görülmüştür. Ötekileştirmeyen, düşmanlık üretmeyen bir milliyetçilik yorumu yapılmış, ülkenin bağımsızlığına, diline ve tarihine önem vermek esas alınmıştır. Bunun yanında Türk kimliğinin kuvvetli olarak vurgulanması anlaşılabilir gerekçelere dayanmaktadır.

Türkiye, 10 Kasım 1938'den sonra gazetelerde yoğun ve ideolojik bir Kemalizm telkinine maruz kalmamıştır. Hatta bütün Atatürk dönemi boyunca ulusal basında yer alan Atatürk haberleri ve fotoğraflarının, o dönemi ısrarla otoriter ve hatta totaliter kavramlarıyla tanımlamaya çalışanları şaşırtacak derecede fazla olmadığını söylemek bile mümkündür. Atatürk nekrolojisinde aslında çoğunlukla ideolojik bir çerçeve çizme çabası yerine bağımsızlık, ulusçuluk ve kalkınma amacı taşıyan devrimlerin bir izahı göze çarpmaktadır. Kemalizm'i yalnız milliyetçilik, laiklik kavramlarıyla değil, kalkınma, eğitim, sağlık, ulaşım sorunlarının çözülmesi, ilerleme ve medeniyet kavramlarıyla açıklama çabası daha güçlüdür.

Elbette 1930'lu yılların demokrasi anlayışı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilmiş kavramlarla değerlendirildiğinde çok zayıf kalmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye, sokak kavgaları, sosyal çatışmalar ve savaşlar yaşamadan, yalnız seçimlerle tek partili bir dönemden çok partili demokrasiye geçen biricik ülke olmuştur. Çok partili demokrasiyi kolayca başarmak, tek partili denilen dönemin boşa geçmediğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde gazete yazılarında görüldüğü gibi demokrasi yüceltilmiş, demokratik prensiplerokullarda öğretilmiş, kadınlar yurttaş yapılmış, köylü okuryazar olmuştur. 1938 Kasımında halkın Türk inkılâbını benimsediği ve rejimin demokrasi olduğunu izah etmeye yönelik yorumlar, zaman zaman zayıf kanıtlar kullanmışlar ama Türk inkılâbının başarısını tarihî şartlarıyla ortaya koyabilmişlerdir.

G-KAYNAKÇA

1.GAZETELER

"Atatürk'e Aid Menkıbeler", *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1938.

"Atatürk'ün Kamutayı açış nutukları", *Ulus*, 2 Kasım 1938.

"Atatürk'ün vefatı ve dünya matbuatı", *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.

"Belediye Seçimleri Dolayısıyla", *Ulus*, 14 Ekim 1938.

"Cumhuriyet, İktisat ve ziraatın anasıdır" *Tan*, 30 Ekim 1938.

"Cumhuriyetin onbeşinci yıldönümünde Bir sefir gözü ile Türk inkılâbı", *Kurun*, 1 Kasım 1938.

"Çinliler Atatürk'ü kendi şefleri gibi severlerdi", *Ulus*, 18 Kasım 1938.

"Ecnebi Göziyle Atatürk", *Ulus*, 11 Kasım 1938.

- "Kamutay'da Atatürk günü", *Ulus*, 15 Kasım 1938.
- "Kemal Atatürk ve Onun Eseri", *Kurun*, 13 Kasım 1938.
- "Mecliste hararetle bir celse", *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1938.
- "Memlekette teessür ve ıstırab", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1938.
- "Modern Türkiye'nin Yaratıcısı", *Ulus*, 16 Kasım 1938.
- "Türk münevverlerinin Atatürk hakkındaki hisleri", *Akşam*, 12 Kasım 1938.
- Akşam*, 14 Kasım 1938.
- Artam, Nurettin, "Tabutunun Karşısında", *Ulus*, 21 Kasım 1938.
- Atay, F. R., "Atatürk sulh ve insanlık hizmetinde!", *Ulus*, 18 Kasım 1938. *Kurun*, 20 Kasım 1938.
- , "İşbaşı!", *Ulus*, 23 Kasım 1938.
- , "Üniversitemiz", *Ulus*, 20 Ekim 1938.
- Atılâ, Rıza, "Atatürk'ü kaybettik, Ebedî Atatürk içimizde ve ruhumuzun derinliğindedir", *Yeni Mersin*, Nakleden: *Ulus*, 20 Kasım 1938.
- Aykaç, Fazıl Ahmet "Kendisi ve Laiklik", *Ulus*, 20 Kasım 1938.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Büyük Adamlar", *Kurun*, 23 Kasım 1938.
- Baydar, N., "6 Meşale", *Ulus*, 21 Kasım 1938.
- Belge, Burhan, "İnsan ve Kültür", *Ulus*, 6 Aralık 1938.
- , "Cumhuriyet", *Ulus*, 29 Ekim 1938.
- Cumhuriyet*, 9 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 13 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.
- Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.
- Delhorbe, Florian, "Kemalizm", *Ulus*, 14 Kasım 1938.
- Duru, Kazım Nami, "Atatürk ve Kültürümüz", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.
- Ertem, Sadri, "Altı meşalenin aydınlığındaki Dünya", *Kurun*, 21 Kasım 1938.
- , "Bayraklar ileri; daha ileri!", *Kurun*, 17 Kasım 1938.
- Esmer, A.Ş., "Ebedi Atatürk", *Ulus*, 22 Kasım 1938.
- , "Yabancıların teessürü", *Ulus*, 13 Kasım 1938.
- G.A., "Dâhî olacak çocuk", *Ulus*, 13 Kasım 1938.
- Gürevin, Server Ziya, "İnsanlığın Büyük Kaybı", *Ulus*, 15 Kasım 1938.
- İnönü'nün Beyannamesi, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1938.
- İsmail Habib, "Atatürk'ten Hatıralar ve İbretler 1: Röntgenli Görüş", *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1938.
- Karanakçı, Safaeddin, "En mutlu günümüz", *Cumhuriyet* 29 Ekim 1939.
- Kurun*, 13 Kasım 1938.
- Kurun*, 21 Kasım 1938.
- Münir, Hikmet, "İstanbul'un Dün Döktüğü Gözyaşı", *Kurun*, 11 Kasım 1938.
- Pernot, Maurice, "Kemal Atatürk'ten sonra Kemalist inkilâb", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938.
- Peyami Safa, "Atatürk ve Matbuat", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1938.

- , "Atatürk'ün ve İnönü'nün Sözleri Üzerinde", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938.
- , "Atatürk ve Ankara", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.
- , "Atatürk ve Dünya", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1938.
- , "Atatürk ve Millet", *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.
- , "Nazariyeler karşısında Atatürk", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938.
- , "Onun Sözleri Üstünde:2 Atatürk ve Kadınlık", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1938.
- Reisicumhurun Nutku, *Kurun*, 12 Kasım 1938.
- (Rumuz) Köycü, "Atatürk ve Türk Köylüsü", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1938.
- Son Posta*, 29 Ekim 1938.
- Talu, Ercümen Ekrem, "On Beşinci Yıldönümü", *Son Posta*, 29 Ekim 1938.
- Tan, M. Turhan, "Ata sözleri", *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.
- , "O, Ankarada" *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.
- , "Ata sözleri", *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1938.
- Tör, Vedat, "Som Demokrat-Üniversel-Usta", *Ulus*, 15 Kasım 1938.
- Tunç, M. Şekib, "İdeolojimiz ve İdeolojiler", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1939.
- Ulus*, 13 Kasım 1938.
- Ulus*, 14 Kasım 1938.
- Ulus*, 16 Kasım 1938.
- Ulus*, 18 Kasım 1938.
- Ulus*, 27 Kasım 1938.
- Ulus*, 29 Ekim 1938.
- Ulus*, 4 Aralık 1938.
- Us, Asım, "Atatürk'ün Portresi", *Kurun* 11 Kasım 1938.
- , "Cumhuriyetin 15 nci Yılı", *Kurun*, 30 Ekim 1938.
- , "Ona diktatör diyenler...!", *Kurun*, 27 Kasım 1938.
- Yalman, Ahmet Emin, "Türk Kalb ve Ruhlarını Birleştiren Sevgi Bağları", *Tan*, 7 Ağustos 1938.
- Yaşar Nabi, "Ata ve Millet", *Kurun*, 22 Kasım 1938.
- Yunus Nadi, "Atatürk Ankaranın Kucağında", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.
- , "Atatürk'ün vasıfları: 8 Büyük Atamızın Ankaraya bağlılığı", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1938.
- , "Atatürk'ün vasıfları:1 "Atatürk Meclise büyük bir ehemmiyet verirdi", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938.
- , "Atatürk'ün vasıfları:2 En Büyük Türk ideali: Millî Hakimiyet", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1938.
- , "Kemalist Türkiye'nin Kemalizm Enstitüsü", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1938.
- 2.KİTAPLAR**
- Âfetinan, A., *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000.
- Ahmad, Feroz, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çev. Sedat Cem Karadeli), İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., İstanbul, 2007.

- , *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, TTK Basımevi, 1997.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.
- Ayvazoglu, Beşir, *Peyami Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, Ötüken Neşriyet, İstanbul, 1998.
- Bayar, Celal, *Atatürk Gibi Düşünmek*, Truva Yayınları, İstanbul 2009.
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988.
- CHP Programı*, Ulus Basımevi, Ankara, Mayıs 1935.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, C. I, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.
- Gentizon, Paul, *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*, (Çeviren Fethi Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1983.
- İnalcık, Halil, *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Jevakhoff, Alexandre, *Kemal Atatürk Batı'nın Yolu*, (çev. Zeki Çelikkol), İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği*, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.
- Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999.
- Parla, Taha, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.
- PeyamiSafa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1996.
- Şimşir, Bilal, *10 Kasım Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014.
- Üzen, İsmet - Özgen, Yüksel, *Bir Milletin Atasına Vedası*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2013.
- Yabancı Gözüyle Atatürk (1923-1938)*, (Hazırlayan, Ö. Andaç Uğurlu, İstanbul, 2003.
- 3.MAKALELER**
- Akseki, Cengiz, "Millî Mücadele'de Meşruiyet ve Hukuk Bilinci", *Bilgi ve Bellek*, sayı:2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2004, ss.3-17.
- Ertan, Temuçin Faik, "Kadro Dergisi Niçin Kapatıldı?", *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 4, Ocak 2003, ss.19-34.
- , "Kadro Hareketi İle İlgili Bir Değerlendirme ve Bazı Düzeltmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 27, Temmuz 1993, ss. 549-559.
- İnan, Süleyman, "Atatürkçülük (Kemalizm) ve İdeoloji", *Liberal Düşünce Dergisi*, Liberte Yayınları, sayı: 36, Ankara, 2004, ss.109-116.
- Özden, Mehmet, "Atatürk Döneminde Kemalist Metinler: A'râfda Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm (1936)", *Bilig, Yaz / 2005*, sayı 34, ss.45-81.
- Turan, Ömer, "Emperyalizm Karşıtlığı ve Kemalizm: Tek-Parti Döneminde "Europacentrisme'in Tasfiyesi" ve "İktibasçı İnkılâb" Tartışmaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 (Güz 2014), ss. 81-104.
- Uyar, Hakkı, "Resmî İdeoloji ya da Resmî İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi", *Toplum ve Bilim*, 1997, s.74, ss. 181-192.

4.ANSİKLOPEDİ MADDESİ

Mollaer, Fırat, “Mustafa Şekip Tunç, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 41, sayfa: 382-383.

5.ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Uyar, Hakkı, “1930’lar Türkiye’inde Kemalizm Algılamaları”, <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/erişim> tarihi: 10.10.2017.

Cumhuriyet, 2 Haziran 1944. (Cumhuriyet gazetesinin sanal arşivindeki arama, erişim tarihi: 17.02.2018. <https://www.cumhuriyetarsivi.com/secure/monitor/index.xhtml>

H-EKLER

Polis Enstitüsü konferanslar serisine dün değerli hukukçumuz Vasfi Raşit Seviğ'in konferansı ile başladı

KEMALİZM

Polis enstitüsünde her cumartesi gün verilmek üzere konferanslara dün öğleden sonra değerli hukukçularımızdan Sivas mebusu ve hukuku esasiye profesörü B. Vasfi Raşit Seviğ tarafından verilen bir konferansla başlandı.

Yeni tesleri, orijinal fikirleri ihtiva eden bu konferans sürekli alkışlarla karşılanmıştır. Konferansın bir hülâsasını aşağıya koyuyoruz:

Atatürk bir insan ve bir eserdir. Çok büyük bir insan ve çok büyük bir eserdir. Atatürk'ün "iki Mustafa Kemal vardır biri fânî Mustafa Kemal diğeri ölümsüz Mustafa Kemal, sözleri ölümüne kanlı yaşlar döktüğü müz insan Mustafa Kemal ile bütün bir milletin yaşatmağa azmetmiş olduğu ve milleti yenileştiren gençliğe emanet edilmiş bulunan eser Mustafa Kemal'i ifade eder.

İnsan bir biyografi ve bir psikolojiden ibarettir. Eser bir hukukî ve bir siyasi yapıdır. Demek ki insan Atatürk'ten bahsilemek Atatürk'ün tercemeli halinden bahsilemek ve haklarında psikolojik bir etüd yapmaktır. Bu etüdü yapmağa sayın akademisyen profesör doktor Fahri Ecevit üzerine almıştır; enstitünün ve receği konferanslardan birinin mevzuunu teşkil edecektir. Eser Atatürk'ten bahsilemek hukukî ve siyasi bir inşada bulunmaktır: hukukî ve siyasi bir teori yapmaktır.

Eser Atatürk bizzat Atatürk tarafından istiklâl ve inkılâp kelimelerinde ifade ve hülâsa edilmiştir. Fikrin sert çizgileri birbirinden ayırdığı bu iki mefhum arasında birleşmiştir. Mekkâda birleşmiştir. Kaynakta birleşmiştir. Bu itibarla iki mefhum arasında ikiz doğmuş kimseler arasındaki benzerlik vardır. Bir yumurtanın ikiye bölünmesinden hasıl olmuş ikiz denilen iki vücut arasındaki gayanı hayret benzerlik de vardır. İstiklâl ve inkılâp türk ulusunun hâkimiyetî fikrinin, bu tek fikrin iki muhtelif tecessüsüdür.

İstiklâl ile inkılâbın kahramanları Atatürk ile türk halkıdır. İstiklâl ile inkılâp bu ikisinin müsterek eseridir. İstiklâl ve inkılâp bir takım hâdiselerden ve bir takım fikirlerden ibarettir. Hâdiseler müverrihin, tarihçenin megguliyetî sahasına aittir. Fikirler hukukçunun, umumiyetle politik mütefekkirlerin megguliyetleri sahasına girer. Fakat fikrin yaptığı bu teorik hayat kabul etmiyor. Fikirlerden anlamayan bir tarihçi fiilleri nasıl arz ve izah edebilir? Fiilleri bilmiyen bir hukukçu fikirleri neye istinat ettirebilir? Bu sebepten dalma ve bahusus önme hukukunda hukuk tarihle ve tarih hukuk ile tekmillenmelidir. Demek ki hukukçu ile tarihçi arasında bir metod farkı vardır. Tarihçi kıymetçe kıymetçe mûsaavi olmağan hâdiselerin zaman yumağı içinde birbirlerine karışmamasına mâni olacaktır. Hukukçu istikameti umumiyeiyi takip edecektir ve maddî fiillerden mücerrer mefhumlar ve kadeler çıkartacaktır.

İstiklâlin hukukî ifadesi Erzurum ve Sivas kongreleri mukarreratı ile bunların hülâsas olan "Misakı Milli"de mündemiğtir. İnkılâbın hukukî ifadesi Cümhuriyet Halk Partisi programı ile teşkilâtî esasiye kanununda mündemiğtir. Kemalizm bu hukukî vesikalara hâkim olan fikrin taşıdığı addır.

Millî mücadele 1919 senesinin 19 mayısında bağlar ve 1938 senesinin 10 ikinci tegrinine kadar devam eyler; yani Atatürk'ün ölümünün son on dokuz senesini baştan aşağı doludur. Bu muhteşem yolun mühim konak yerleri Erzurum kongresi, Sivas kongresi, Yusuf Kemal, Franklen Buyyon itilâfı, Mudanya konferansı, Lozan konferansı, Montreux müzakereleri ve nihayet 1938 de Hatay meselesinin hallidir.

Millî mücadelenin coğrafi ifadesi Atatürk'ün Samsun'a ayak basması ve ömrüne malolacak olan Mersin'e girmesinden ibarettir. Millî mücadele Atatürk'ün Gazi'liği ile başlar gahi-liği ile biter. "Talihin garip cilvesi"dir ki Atatürk Mersine gitmek üzere Samsun'a ayak basmağa günden seneli devriyesini seçti ve halk ile son resmî temasını 19 mayısta eserini kendilerine emanet eylediği gençlik ile yaptı. Gençlik bayramında stadyumda bu biten ömre ümitler ve teselliler veren gençliği seyreyledikten sonra Hatay davasını halletmek için tıbbi tavsiyelere rağmen Mersin'e hareket eyledi...

İnkılâplar da millî mücadele ile birlikte başlar. Millî mücadeleye başlangıç olarak 19 mayıs'ı alıyorsk inkılâba da aynı tarihi alabiliriz. İnkılâp denilen o muhteşem yolun mühim konakları da Erzurum ve Sivas kongreleriyle başlar. Büyük Millet Meclisinin Ankara'da açılması, cümhuriyet ilânı ve sairlerle devam eyler. Bu konakların her biri Polis Enstitüsünde vereceğim konferansların birer mevzuu olacaktır. Bu mevzuları anlatmağa başlamadan evvel inkılâbı tarif edelim: İnkılâp diye ekseriya mevcut hukukî nizam altında gayelerini elde edemeyen şahısların, partilerin, sınıfların hukuk sahasını terk ile kuvete müracaat ederek devleti eline geçirmelerine irtlak olunur. Kuvet yardımıyla devleti ellerine geçirmek isteyenler bu emellerinde muvaffak oldukları takdirde devlette yeni bir hâkimiyet tarzı teessüs eder, bu hâkimiyetin ifadesi yeni bir âdeme hukukuna vücut verir. Devletin hukukî gidişi değişmiş olur. Fakat devletin hayatı inkısa uğramaz. Ne Almanya'da, ne İtalya'da, ne Rusya'da batmış bir devletten ve yeni kurulmuş bir devletten bahsedilemez. Almanya'da, İtalya'da, Rusya'da aynı devlet var o- lagelmektedir. Türk inkılâbındaki hususiyet yalnız devletin hukukî gidişinin değişmesi değildir. Devletin şahsiyetinin de değişmiş olmasıdır. Selâuk devleti ile Osmanlı devletinin şahsiyetleri nasıl birbirinden ayrı idiysen Osmanlı devleti ile yeni Kemalist türk devletinin şahsiyetleri de öylece birbirinden ayrıdır. Osmanlı devletinin enkazlarından vücuda gelen bütün devletlerin şahsiyetleri os-

manlı devletinin şahsiyetinden ne kadar ayrı ise yeni türk cümhuriyeti- nin şahsiyeti de o derece ayrıdır. Bütün dünya inkılâpları var olan bir devletin içinde bir hukukî nizam değiştirmekten ibaret kalmış oldukları halde kemalizm hem bir devlet yaratmış hem yeni bir hukukî nizam yaratmıştır. Kemalizm yeni bir devletin ve yeni bir hukukî nizamın ifadesi olmuştur.

Evelâ Kemalist devlet tipinin ne olduğunu arzeliyoruz: 8/9-1919 senesinin temmuz gecesine kadar, yani saat yirmi iki elide Atatürk'ün ordu müfettişliğinden ve askerlikten istifaına kadar beşeriyet yalnız iki türlü devlet telâkkisine malikti. Bu telâkkilerden 1789 fransız inkılâbından doğmuş olan; fransız telâkkisi diye anılır ve bilinir. Fransız inkılâbı tacı ve onun ifade eylediği hâkimiyetî başını kopandı; kuralın başından almış ve milletin başına koymuştur. Bunun için de milleti şahıs kılmıştır. Fransız telâkkisine göre hâkimiyet hükmi şahıs olan millettir. Daha kusa bir tabirle şahıs millettir; şahıs millet ve hâkimiyetî mümessilleri vasıtasıyla kullanır. Bu sistemde devlet ve millet aynı mânâdadır. Devletin milletin hukukî ifadesidir, devletin bu telâkkisi demokrasi rejimini mecburi kalar ve cümhuriyetten başka hiç bir hükümet şekli kabul etmez. Saltanatı muhafaza etmek isteyenler eski Almanya'da tacı ve onun ifade eylediği hâkimiyetî şahıs milletin başından aldılar ve hükmi şahsiyetini kabul eyledikleri devletin başına koydular. Medenî kanunda nazarıyeleri anlatıldığı; üzere hükmi şahsiyeti vücuda getiren uzuvlarıdır. Eğer hükmi şahıs olan devlette esaslı uzuv olarak taht kabul edilirse hâkimiyetî ferdiye yasar. Hükmi şahıs olan devlette esaslı uzuv olarak millet kabul edilir ise demokrasi ve cümhuriyet vücuda gelir. Demek eski alman devlet telâkkisi hem saltanatı hem cümhuriyeti kabul eyliyen bir telâkidir. Anadolu'da 8/9 temmuz 1919'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılış tarihi olan 23 nisan 1920 tarihine kadar devam eden bir idare tarzı vardır. "Heyetî temai- liye", adı ile müphem bir surette ifade edilen bu şekil ne fransız ne de eski alman devlet telâkkilerine uy- maz. Her türlü resmî sıfat ve mev- kilerden mahrum bir mütekait ku- mandanın başında bulunmuş ve ku- rulmakta olan bu devlete ne isim verilecektir? Türk hukukçuları bir isim vermiyorlardı. Yalnız türk halkı, hukukî vaziyetî resmî sıfat ve me- murlarından mahrum herhangi bir vatandaşın farklı olmağan Atatürk'e "Büyük Rehber" Ulu Önder adını verdi; alman politik mütefekkirleri bu ismi ele aldılar ve teşekküle "reh- ber devlet" adını verdiler. Şimdi "rehber devlet" sisteminin unsurları- nı Türkiye'nin 1 temmuz 1919 dan nisan 1920 ye kadar olan dahilî vaziyetinden çıkartalım: Ortada iki unsur görürüz: Biri tek bir teşekkülde birleşmiş Rumeli ve Anadolu Müdâfaai Hukuk Cemiyeti; diğeri Musta-

EK 1: Ulus, 4 Aralık 1938.

1936

Kemalizmden öncesi

Dünkü yazımızda, Kemalizm'in, kültür dâvasını halledilmemiş bir halde bulduğunu söylemiştik. Filvaki ve aşağıdaki şemayı gözden geçirirsek, tanzimattan önceki devreden Kemalizm'e kadar, kültür ile medeniyet telâkkilerimizde ne kadar tezatlı bir yol ve istikamet tâkip etmiş olduğumuzu görürüz:

Tanzimata hemen tekaddüm eden devre esnasında, osmanlı imparatorluğunun kültür bünyesi ile medeniyet bünyesi arasında tezat yoktu. Bünyelerin her iki si de şarklıydı ve artık kuvvetlerini değil de zâflarını arab-fars mihverinin hezeline borçlu bulunuyorlardı. Bu mihverin hezali, garp'te rönesans hareketinin doğmasıyla başlamıştır.

Tanzimat ileirdi ki, osmanlı bünyesi, tezatlarla dolmaya ve şarkla garp kavgasını, kendi mevcudiyetinin içine ve gittikçe daha büyük ölçülerle kabul etmeye başlar.

Tanzimat garb'ın kudreti karşısında saray'ın ve ricalin kabul eylemiye mecbur kaldıkları bir reform hareketi olduğu için, tam bir garplılaşmayı iki sebepten dolayı kabul ve tatbik edemez.

1. Garb'ın müesseseler şeklinde ithal edilemeyeceğini anıyamaz, çünkü garp medeniyetinin ancak garp kültürünün bir mahsulü olduğunu müdrük değildir. Eğer bunu müdrük olsaydı, işe, mektep, fabrika, vapur, ticaret kanunu v.s. gibi eşkâlden ibaret bir takım garp müesseselerinin ithali ile başlamaz, garp kültürünün özünü, ve metotlarını almakla başlayarak garp kültür ve medeniyetini *ithal* edeceğine *imal* eylemek için lâzım mücadeleyi yapardı.

2. Tanzimatla birlikte şarklı ve osmanlı muhafazakârlık ve irtica, kendisini "Hâlet efendi,, zihnîyetinde teksif eder ve Reşit paşa kolunu bir kompromis'e iobar eder. Birinci noktada dediğimiz gibi, Reşit paşa ve arkadaşları garb'ın ne olduğunu ve nasıl vücut bulmuş olduğunu daha etraflı bilselerdi, Hâlet Efendi irtica ile mücadeleyi gözlerine alabilirlerdi. Böyle bir mücadele, belki ilk adımında daha, ıslahatı istemekle beraber bunu ancak kendi varlıklarını korumak arzusuyla kabul eden fakat esasta teokratik ve feodal vasıf ve kudretlerini muhafazadan bir an fariğ olmıyan sultanlarla da çarpışmayı şart koşacaktır. Nitekim, zaman geçtikçe, tanzimat nesilleri böyle bir mücadeleden gittikçe lüzumuna kani olmuşlar ve buna başlamışlardır (Mithat

hamid'e kadar bütün şiddetiyle devam eder. Kızıl sultan anlar ki ,yalnız şarkilleri ve müesseseleriyle de dahi olsa, garp, şark'ı sade şekillerinde değil özünde dahi tasfiye etmektedir. İmparatorluğun moral ve intellektüel bünyesi o kadar hurdehaş olmuştur ki, bir küçük hamle, onu yıkabilecek. Ve bu hattâ, yalnız kültür gibi zararsız görünen sahada değil, politika için de, böyledir. Demokrasi girebildi mi, anasır'ın hâkimiyeti, bunun arkasından da imparatorluğun dağılışı başlayacaktır. Haddizatında doğru olan (meşrutiyet devri bunu teyit edecektir) bu görüşünden kuvvet alarak panislamizm politikasına ve bunun dahildeki bütün unsurlarına sığınır. Fakat bu irtica, imparatorluğu kurtarmaz. Gene tekrar edelim, imparatorluk, ancak "Hâlet efendi,, zihnîyetinin daha ilk gününden tasfiyesi ile yaşayabilirdi. Yani tanzimat, daha ilk gününden *garpli kültür ve garpli medeniyet'e* geçmek kararını verecekti.

Meşrutiyet içinde, şarklı kültür mahrutu'nun zirvesi büsbütün daralır. Buna karşılık garpli medeniyet mahrutu'nun kaidesi çok daha genişler. Öyle ki, osmanlı insanı, gittikçe kuruyan şark kültür kaynağında aradığı özü bulamadıkça, bir diğer kültür özünü, garpli müesseselerin arkalarında aramıya ve bulmaya çalışır; fakat bulamaz, çünkü bu özü veren kaynakları keşfedebilmek için hiç olmazsa iki bin senenin ötesine kadar uzanan bir devri tahlil edip anlamak, bundan sonra da terkip edip memleketin mânevî ve maddî havasında, terbiyesinde ve bilgisinde yaşatmak lâzımdır.

Buna imkân yetmez. Garp ise, imparatorluğu yıkma eserini tamamlamıştır. Büyük harp büyük enkazı sürükleyip götürür.

Kemalizm'in müdahalesi, işte böyle bir anda bağlar. Her şeyden önce, enkazın içinden Türkiye'yi ve türklük'ü kurtarmak lâzımdır. Ve bu, bir kültür yahut bir politika yahut bir ekonomi hareketi değil, bunların hepsini birden kucaklayan, bir defaya mahsus, ya muvaffak olur ya olmaz bir yaradılış ve yeniden doğuş hâdisesidir. Kemalizm, muvaffak olur. Memleket kurtulur. Fakat tıpkı imparatorluğun battığı günkü dâvalar, tıpkı aynı karışıklık içinde, aynen mevcuttur.

Kültür ve medeniyet. Şark ve garp. Arab-fars dünyasının hayatı telâkki ediş tarzı ve bunu ifade eden şark hümanizması ve hayatı bambaşka telâkki

EK 2: Burhan Belge, "Kemalizm'den Öncesi", Ulus 6 Aralık 1938

Kemalist Türkiyenin Kemalizm Enstitüsü

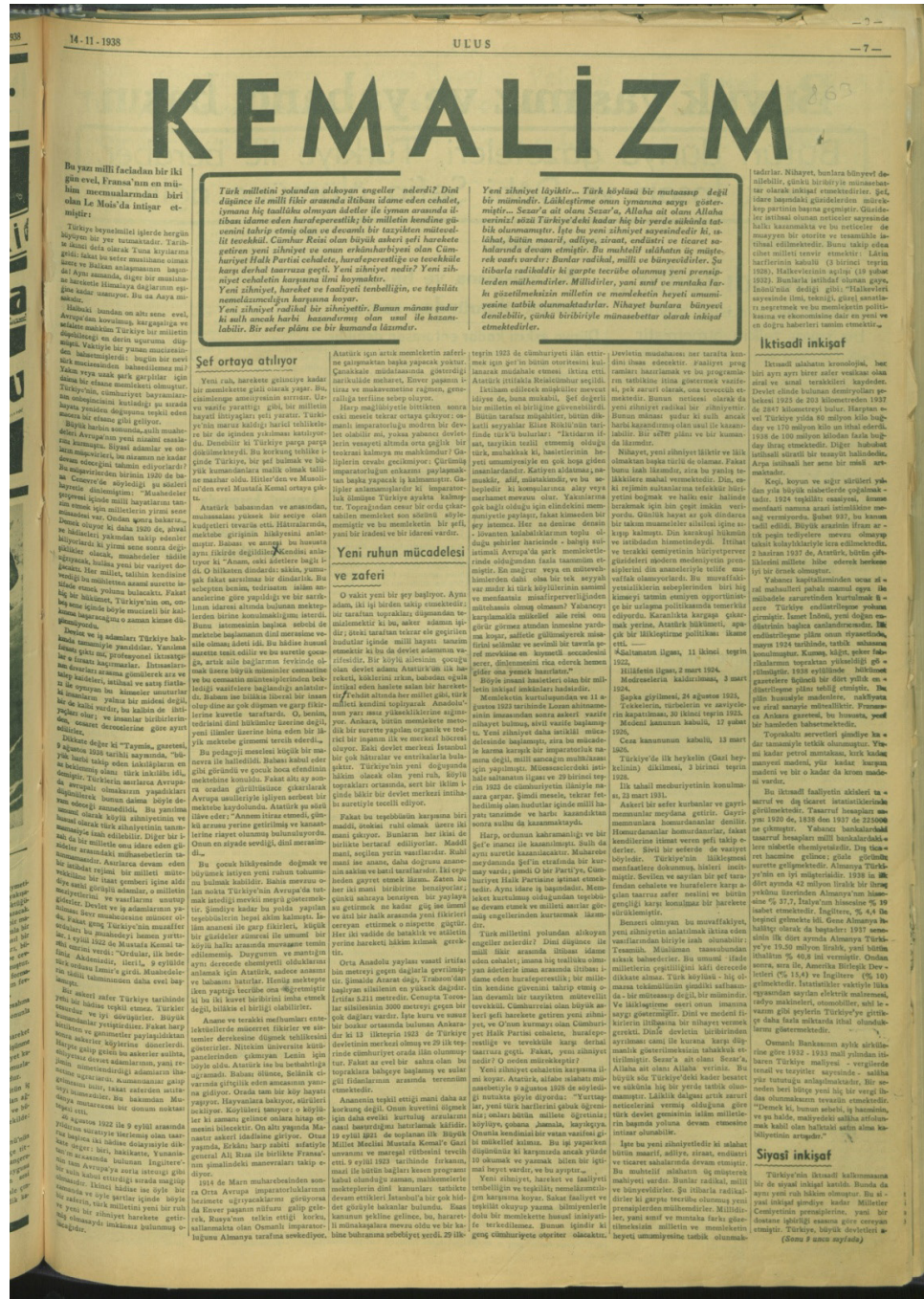
Atatürk maddî şahsiyetile aramızda iken Onun eserlerini ve prensiplerini ilmin ve fennin istediği derinlikle tetkik ve mütalea edemiyorduk. Çünkü inkılâbı Şef hergün yeni hakikatlerle çağlıyan bir nehir gibi idi. Şellâle mahiyetli adamın kendisine bakmaktan eserleri üzerinde durmağa adeta vakit bulamıyorduk diyebiliriz.

Atatürk maddî şahsiyetinde öldü. Fakat Onun huruşan bir nehir halinde akan eserleri ve prensipleri şimdi aramızda ve etrafımızda adeta canlı bir deniz gibi yaşamaktadır. Şimdi artık bu denize döneceğiz, ve İsmet İnönünün dediği eserlerle ve prensiplerle aramızda ebediyen yaşayacak olan Atatürkü bu eserleri ve bu prensipleri üzerinde tetkik ederek Kemalist rejimin ideolojisini tebellür ettireceğiz. Ankarada Atatürk anıt - kabri, Ankarada Atatürk için müze.. Bunları yapacağız. Bunlar kadar ehemmiyetli diğer bir işle beraber: Kemalizm Enstitüsü. Atatürk, Onun bütün milletçe biz âşıklarının harzıcan edeceğimiz hazneler bıraktı.

Atatürk inkılâplarının istinad ettiği temel fikirler, kendi başına mütefekkir ve mütemadi bir gençliği bir iki asır işgal edecek kadar büyük kıymetlidir. Asker Atatürk başlıbaşına bir âlemdir. Tarihçi ve hususile milli Türk tarihini en eski devirlerinden zamanımıza kadar gelen bütün safhalarında hayret olunacak bir

YUNUS NADI

EK 3: Cumhuriyet, 23 Kasım 1938.

EK 4: Ulus, 14 KASIM 1938.

EK 5: Kurun, 3 ARALIK 1938.

EK 6: Tan, 23 Kasım 1938.